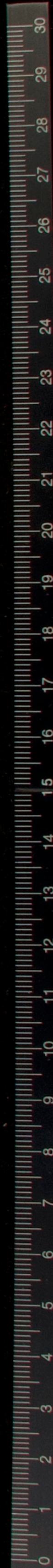
ТРЭЙЦІ ГОД ВЫДАНЬНЯ

ТРАВЕНЬ 1944 ГОДУ

№ 9 (45)

Новы Шлях

БЕЛАРУСКАЯ КУЛЬТУРА НА НОВЫМ УЗДЫМЕ

Яшчэ не заціхлі грымець на нашых палёх першыя гарматныя стрэлы вайны, як ужо адразу пачала пульсаваць новая творчая праца. І як вынік гэтага — нашая беларуская літаратура, музыка, малярства і тэатар маюць чым пахваліцца.

Звыш 50-ці нашых сучасных беларускіх паэтаў і пісьменьнікаў напісалі за час вайны колькі новых раманаў, аповесьцяў і п'есаў, дзясяткі новых апавяданьняў і сотні вершаў. Сярод іх ёсьць ужо даўно знаныя нашаму чытачу імёны Натальлі Арсеньневай, Юркі Віцьбіча і іншых, а таксама і бясспрэчныя таленты Ларысы Геніюш, Лявона Случчаніна, Тодара Лебяды, Алеся Салаўя, Рыгора Крушыны, Уладзімера Дудзіцкага, Масея Сяднёва, Лявона Крывічаніна і інш. Усе яны, пазбаўленыя у сваёй творчай працы «сацыяльнага заказу» з боку бальшавіцкіх дыктатараў, апяваюць нацыянальнае адраджэньне нашага краю і без бальшавіцкай ідэялізацыі малююць жыцьцё нашага народу за саветамі і палякамі. Разам з тым асабліва радасным ёсьць зьяўленьне новае беларускае публіцыстыкі, ведамых беларускаму чытачу імёнаў У. Глыбіннага, А. Альгердзіча, К. Езавітава, Г. Радзівіловіча і інш.

Усебаковы росквіт беларускае культуры у перажываны намі час гэтак-жа ярка выразіўся і у галіне музыкі. Наш народ, які наагул належыць да народаў з найбольшай прыроджанай музычнасьцяй, мае багацейшыя скарбы народных песьняў, зьмест якіх неразлучна зьвязаны з ягонай гісторыяй — з ягоным жыцьцём, працай і змаганьнем за сваю волю. Гэтыя песьні выражаюць багацейшую гаму нюансаў духовага настрою нашага народу і зьяўляюцца нявычэрпнай крыніцай для прафэсыйнай музычнай творчасьці нашых сучасных беларускіх кампазытараў.

Нашы найлепшыя сучасныя кампазытары М. Шчаглоў, А. Туранкоў, Р. Самохін, Іваноў, Зінчук, Спаскі і іншыя перажываюць такі творчы узьлёт, якога яшчэ ніколі ня ведала гісторыя нашае музыкі. За два з паловаю гады імі напісаны сотні твораў усіх музычных жанраў і формаў, пачынаючы ад прасьцейшых вакальных мініятураў і аж да вялікае сымфоніі і манумэнтальнае гістарычна-гераічнае опэры. Імкненьне нашых кампазытараў да паглыбленьня нацыянальнага зьместу і формы сваіх твораў прывяло іх да яшчэ больш уважлівага знаёмства і пранікненьня у душу народнае музыкі. Адгэтуль з-пад іхнага пяра выходзяць гэткія шэдэўры апрацовак народных песьняў, як «Ой, ды у нашым сяле» М. Шчаглова, «Ой, вяду бяду» А. Туранкова, «Антон маладзенькі» Р. Самохіна і іншыя. Вылучаюцца сваёй дасканаласьцяй новыя рамансы «Не забуду я, Алеся», «Зімовая дарога» і «Лес» М. Шчаглова; «Слуцкія ткачыхі» і «Скрыпка» А. Туранкова; «Зорка Вэнэра» і «Непагодны вечар» Р. Самохіна. Радаснай падзеяй зьяўляецца і тое, што нашыя беларускія кампазытары напісалі шмат рамансаў і песьняў на тэксты беларускіх паэтаў М. Багдановіча, А. Цёткі, А. Гаруна, Н. Арсеньневай, В. Дуніна-Марцінкевіча, Уладзімера Дубоўкі і г. д. Найбольш-жа песьняў і рамансаў створана імі на зусім новыя тэксты сучасных беларускіх паэтаў. Сярод іх нямала ужо ёсьць песьняў патрыятычных («Пагоня» М. Шчаглова і А.Туранкова, «У гушчарох», «Беларусь — наша Маці-Краіна» і «Хор сялянаў» М. Шчаглова і г. д.), нямала песьняў жаўнерскіх і для Саюзу Беларускае Моладзі («Наша мэта», «Мы моладзь», «Песьня-кліч» М. Шчаглова і інш.).

У галіне камэрнае музыкі апошнім часам таксама напісана шэраг твораў: трыё Самохіна, квартэты Туранкова і ансамблевыя творы М. Шчаглова. Тым большае значаньне іх у гісторыі нашае беларускае музыкі, што у ранейшыя пэрыяды беларуская музычная літаратура гэтага жанру зусім ня знала.

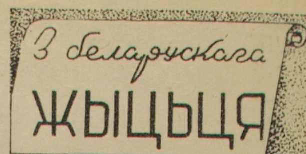
З сымфанічных твораў вартымі увагі зьяўляюцца «Сюіта» Туранкова, увэртуры Шчаглова і Самохіна, а таксама «Беларуская рапсодыя» і «Сюіта на беларускія тэмы» Самохіна для ансамблю цымбалістых. Яшчэ большага посьпеху дасягнулі нашыя сучасныя беларускія кампазытары у галіне опэрнае музыкі. Імі за час вайны ужо створаны тры запраўдны нацыянальныя беларускія опэры: «Купальле» Туранкова, «Лясное возера» і «Усяслаў Чарадзей» Шчаглова.

Не адстаюць ад пісьменьнікаў і кампазытараў і іншыя беларускія мастакі. І яны перажываюць свой творчы узьлёт. Сьветкамі гэтага зьяўляюцца частыя выстаўкі беларускага малярства у Менску і іншых гарадох Беларусі і колькасьць іхных удзельнікаў і выстаўленых імі на выстаўках працаў, што усё узрастае і узрастае. Гэтак, калі у першай выстаўцы у Менску у лютым 1942 г. брала удзел 17 мастакоў з 124 працамі, дык у другой выстаўцы у кастрычніку-лістападзе 1942 г. бралі удзел ужо 21 мастак з 246 працамі, а у трэйцяй, якая адчынілася у нядзелю 28-га лістапада летась — 28 мастакоў з 26€ працамі. Апрача таго улетку 1942 г. пры Баранавіцкім музэі была адчыненая выстаўка працаў баранавіцкіх, навагрудзкіх, нясьвіскіх і іншых мастакоў. 22-га чырвеня 1943 г. у будынку Баранавіцкае Гарадзкое Управы мела месца выстаўка маладых беларускіх мастакоў пад назовам «Маладое мастацтва»; у ёй брала удзел 11 маладых мастакоў з 144 творамі. У жніўні-верасьні 1942 г. адбыліся выстаўкі беларускіх мастакоў у г. Слоніме і іншых беларускіх гарадох. А у красавіку-траўні мінулага году у будынку Беларускага Нацыянальнага Камітэту у Вільні адбылася выстаўка знанага беларускага мастака Пётры Сяргіевіча.

У выстаўках бяруць удзел гэткія ужо ведамыя беларускія мастакі, як Мікола Дучыц, Тычына, Волкавы, Гуткоўскі, Цихановічы, Гембіцкі, Сяўрук, Гусеў, Каржанеўскі і г. д. Але ня толькі колькасны рост выстаўленых на выстаўках працаў беларускіх мастакоў сьветчыць аб росквіце сучаснага беларускага малярства. Аб гэтым сьветчыць у першую чаргу паглыбленьне ягонага нацыянальнага беларускага зьместу і формы.

Такім чынам, сучасная беларуская нацыянальная культура, вызваленая ад ланцугоў бальшавіцкае тэндэнцыйнасьці, шпаркім тэмпам крочыць наперад. І нішто ня можа стрымаць ейнага поступу, бо пакуль жыве беларускі народ, датуль будзе жыць і разьвівацца беларуская нацыянальная культура.

А. Верасень.

Сьвяткаваньне 25-ых угодкаў Віленскай Беларускай Гімназіі

У вапошніх чыслах красавіка у Вільні адбылося урачыстае сьвяткаваньне 25-ых угодкаў Віленскай Беларускай Гімназіі. Сьвяткаваньне мела характар вялізарнае маніфэстацыі беларускага адзінства. На ім прысутнічаў Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады прафэсар Радаслаў Астроўскі, госьці з розных мясьцінаў Беларусі і заграніцы. З Менску брала удзел у сьвяткаваньні вялікая група беларускіх культурнікаў, сярод іх — старшыня Беларускага Культурнага Згуртаваньня спадар А. Калубовіч, кампазытар Мікола Шчаглоў, паэты Уладзімер Дудзіцкі, Натальля Арсеньнева і інш., а таксама і група салістых Менскае Беларускае опэры. У сьвяткаваньні удзельнічаў паважаны госьць з Прагі — найвыдатнейшы беларускі тэнар, рэпрэзэнтант беларускага народу у сьвеце, салісты Мілянскае опэры Міхал Забэйда-Суміцкі.

Дзьве кнігі Масея Сяднёва

У бліжэйшым часе выходзяць з друку дзьве кнігі найвыдатнейшага беларускага сучаснага паэты Масея Сяднёва. Першая кніга — зборнік вершаў «Ад сына твайго, Беларусь», другая — зборнік успамінаў «Ахвяры бальшавізму». Кнігі друкуюцца у Кенігсбэргу. Іхны выхад у сьвет зьявіцца каштоўнейшым укладам у скарбніцу нашае беларускае літаратуры.

Выстаўка выяўленчага мастацтва

У канцы ліпня Беларускае Культурнае Згуртаваньне мяркуе наладзіць у Баранавічах выстаўку выяўленчага мастацтва. Ініцыятарамі гэтае выстаўкі зьяўляюцца мастакі Баранавіцкае акругі. У выстаўцы возьмуць удзел маляры, разьбяры, графікі, дэкаратары і іншыя.

З жыцьця Слонімшчыны

З ініцыятывы Слонімскага акруговага аддзелу Беларускага Культурнага Згуртаваньня у Слоніме была арганізаваная у красавіку выстаўка беларускіх вышыванак. На выстаўцы былі паказаныя кашулі, блюзкі, ручнікі, абрусы, вытканыя і вышытыя рукамі нашых сялянак.

„Сягоньня“

Нядаўна выйшаў з друку зборнік вершаў беларускай пясьняркі Натальлі Арсеньневай. Зборнік мае назоў «Сягоньня». У яго увайшлі вершы, напісаныя паэткай у вапошнія тры гады.

На вокладцы: Сплаў лесу.

Выдавецтва часапісу «Новы Шлях»: Менск, вул. Рагнеды 2, тэл. 21300. Галоўны рэдактар У. Сядура.

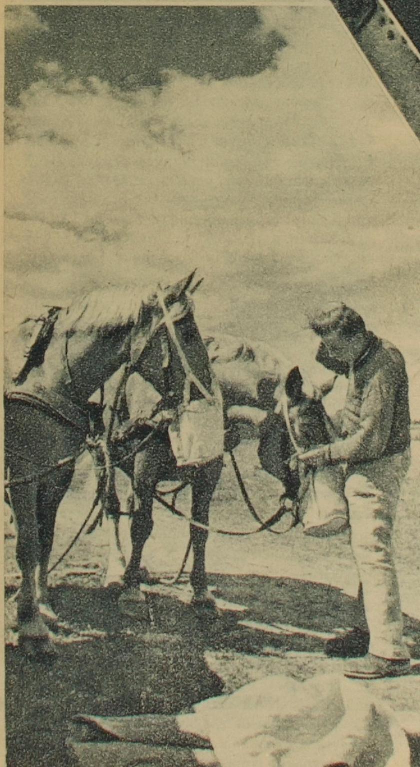
З фото-камэрай

Пагроза англа-амэрыканскіх паветраных піратаў. Цяжкая гармата нямецкай зэнітнай артылерыі, што ахоўвае гарады Эўропы ад ганебных налётаў плютакратычных гангстэраў. За апошні час лік зьбітых варожых самалётаў, дзякуючы сталым удасканаленьням нямецкай зэнітнай артылерыі, павялічваецца.

Нямецкая сельская гаспадарка асаблівую увагу аддае на пашырэньне пасеўнай плошчы бульбы.

Унізе: З надыходам лета кола абавязкаў селяніна з дня на дзень павялічваецца. У час працы селянін заўсёды рупна клапоціцца аб сваіх пэўных памагатых — конях.

«Віншуем, спадар унтэрафіцэр, з новымі пагонамі», — кажуць нямецкія горныя стралкі свайму таварышу, павышанаму у чыне за асаблівую адвагу.

Пасьля працы — прыемны і вясёлы адпачынак. Дзяўчаты з усходніх акругаў, што працуюць у Нямеччыне, на сваіх прадпрыемствах нярэдка наладжваюць паказы з песьнямі і скокамі. На здымку: дзьве маладыя работніцы у нацыянальнай вопратцы выконваюць народны танец.

БЕЛАРУСКАЯ САМАПОМАЧ НА НОВЫМ ЭТАПЕ ПРАЦЫ

У вялікім змаганьні з сусьветным ворагам — бальшавізмам хваля вайны накінула па сабе крывавы сьлед. Шмат людзей у віры гэтай ваеннай завірухі страціла увесь свой здабытак, застаючыся бяз ніякіх магчымасьцяў да далейшага існаваньня. Мільлёны сіротаў і удоваў — гэта вынік ваенных падзеяў.

Каб загаіць балючыя раны, дапамагчы абяздоленым і заапекавацца над бяспрытульнымі, была пакліканая да жыцьця у дзень 22-га кастрычніка 1941 году Беларуская Народная Самапомач. Яна згуртавала пад сваёй эмблемай усе лепшыя сілы беларускае актыўнае інтэлігенцыі на адбудову зьнішчанага краю. Беларуская Народная Самапомач згуртавала людзей добрай волі, для якіх грамадзкая справа стаяла вышэй асабістае.

Беларуская Народная Самапомач была створана для харытатыўных мэтаў, аднак абставіны 1941 году вымагалі ад беларускае інтэлігенцыі згуртаванага дзеяньня у інтарэсе абароны бяэраднага беларускага грамадзянства ад усялякіх ворагаў, якія спосабам правакацыі імкнуліся зьнішчыць перадавую частку беларускага актыву. Арганізацыя Беларускае Народнае Самапомачы ахапляла у той час амаль усе галіны жыцьця і дала ім асновы да самастойнага існаваньня.

Аднак, трэба прызнаць, што беларускае грамадзянства ня было цалкам задаволенае працаю Цэнтралі БНС. Усё гаварыла аб тым, што працу Беларускае Народнае Самапомачы трэба рэарганізаваць. У сувязі з гэтым 13 ліпня 1943 г. адбылася рэарганізацыя і была створаная новая падобная арганізацыя — Беларуская Самапомач, у скарочаньні БСП. За галоўнага кіраўніка быў пакліканы ведамы беларускі дзеяч спад. Юры Сабалеўскі.

Беларуская Самапомач мае чыста харытатыўныя мэты і два кірункі працы: «Сацыяльнае Забесьпячэньне» і «Ахова Здароўя».

Абавязак Беларускае Самапомачы — арганізаваць беларускі народ у шчыльныя і згуртаваныя шэрагі, каб лягчэй было перамагчы пры узаемадапамозе усе цяжкасьці, выкліканыя вайною.

Беларуская Самапомач — гэта дабраахвотнае аб'яднаньне грамадзкай апекі і аховы здароўя. Яна павінна аб'яднаць увесь беларускі народ у вадну згодную сям'ю, каб супольнымі сіламі ісьці да лепшага заўтра.

Псыхічная і матар'яльная адбудова нашага краю можа ажыцьцёвіцца толькі тады, калі мы з пэўнаю падрыхтоўкаю да працы улёмся у пэўныя арганізацыйныя формы, дзе здабудзем грамадзкае узгадаваньне і дысцыпліну. Беларуская Самапомач дае беларускаму народу магчымасьць задзіночыцца у дабрачыннай арганізацыі і праз гэта дайсьці да нацыянальнага згуртаваньня.

Кажная грамадзка-дабрачынная арганізацыя, якая пабудавана на прынцыпе сяброўства, павінна утрымоўвацца з сяброўскіх узносаў і у ніякім выпадку нельга скарыстоўваць на гэту мэту ахвяры жыхарства. Дзеля гэтага абавязак кажнага сьведамага беларуса і беларускі — быць актыўным сябрам свае дабрачыннае арганізацыі; дапамагаючы ёй — гэтым дапамагаеш свайму народу.

Беларуская Самапомач, нягледзячы на цяжкія абставіны, у сваёй працы дасягнула даволі паважных вынікаў. Прыкладам, у 1943 годзе была зробленая вялікая дапамога беднаму жыхарству. Толькі у Менскай гарадзкой акрузе страўні БСП выдалі за наяўны разьлік 225.060 абедаў і 116.678 абедаў дармова. Было выдадзена прадуктаў харчаваньня у страўні БСП: мукі жытняй 12.625,65 кг., бульбы 44.873,35 кг., гароху 2.489,92 кг., тлушчаў 176, 27 кг. і г. д.

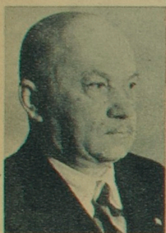
Была выдадзена беднаму жыхарству грашовая дапамога на агульную суму 202.024,50 руб. Апрача гэтага шмат дапамагла Самапомач беднаму жыхарству у бясплатным лячэньні, індывідуальна дапамагала і прадуктамі харчаваньня, вопраткай і пасьцельнымі прыладамі.

Беларуская Самапомач, нягледзячы на цяжкія абставіны, шмат прычынілася да палягчэньня жыцьця беларусаў і другіх нацыянальнасьцяў, якія з прычыны ваенных падзеяў знаходзяцца у цяжкіх матар'яльных абставінах.

Праца Беларускай Самапомачы цалкам асягне свае заданьні толькі тады, калі беларускае грамадзянства, разумеючы абавязак і патрэбу, уліецца у шэрагі Самапомачы і дружна пойдзе да агульнае працы на паляпшэньне лёсу нашых абяздоленых братоў . . . Няхай глыбака закрануць нашы сэрцы іхныя сьлёзы, іхнае гора; наш сьвяты абавязак — сьцерці гэтыя сьлёзы, пératварыць гора у радасьць.

Б. С.

ЮРЫ САБАЛЕЎСКІ

Былы Галоўны Старшыня БСП, Другі Віцэ-Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады Юры Сабалеўскі нарадзіўся 24. IV. 1889 г. у Стоўпцах. Бацька быў за чыгуначніка. У маладосьці Ю. Сабалеўскі здабыў прафэсію каморніка-будаўніка і працаваў па сваёй спэцыяльнасьці да 1914 году у Ліцьве, а пасьля, у 1920 годзе працаваў у Польшчы. У сусьветную вайну — ад 1915 году да 1918 году — служыў у царскай арміі.

Жыцьцё Юрыя Сабалеўскага зьяўляецца мініятурай нашага агульна-народнага жыцьця: грамадзкая праца, мамэнты змаганьня і турмаў перамяжоўваюцца з палітычнымі працэсамі, арыштамі, ссылкамі, эміграцыяй.

Ужо у 1919 г. пры першай бальшавіцкай акупацыі Беларусі Юры Сабалеўскі за беларускую працу зьяўляецца першым палітычным зьняволеным ЧК спачатку у Менскай , а пазьней і у Смаленскай турме. Пад польскай акупацыяй, бяручы актыўны удзел у змаганьні з паланізатарствам, становіцца у шэрагі Беларускай Сялянска - Работніцкай Грамады і бароніць інтарэсы беларускага народу у Польскім сойме як пасол кадэнцыі 1922-1928 г. г. Гэтая праца на карысьць беларускага народу выклікала на яго, напэўна, найдаўжэйшы у гісторыі беларускага вызваленьня працэс, які працягваўся ад 1922 да 1932 году. За гэты час прабыў Юры Сабалеўскі у польскіх вастрогах з перапынкамі 3 гады.

У 1927 г. Юры Сабалеўскі прабывае у Нямеччыне як палітычны эміграант. Тут выяўляе ён засьцекную гульню беларускіх ворагаў і польска-бальшавіцкую правакацыю у шэрагах Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады. Тады, з мэтаю аб'явіць гэтую подласьць, вяртаецца у Польшчу і дамагаецца над сабою суда, каб на ім публічна выкрыць варожыя намаганьні Масквы і Варшавы.

Перад пачаткам нямецка-савецкай вайны, у 1941 годзе Юры Сабалеўскі быў зноў арыштаваны бальшавікамі. Прасядзеў у Баранавіцкай турме аж да прыходу нямецкіх войскаў. Выйшаўшы з турмы, неадкладна бярэцца ізноў за грамадзкую працу, спачатку у Стоўпцах, а пазьней — у Баранавічах, займаючы становішча старшыні гораду. З 1-га ліпня 1943 году Юры Сабалеўскі займае становішча галоўнага старшыні Беларускай Самапомачы.

Апошні пэрыяд працы Юрыя Сабалеўскага у Менску цяжка ацаніць сяньня, бо ейныя вынікі для цэлага народу адчуюцца толькі з часам і гэта — справа пазьнейшай гісторыі. Аднак, шырокія колы грамадзтва ужо сяньня бачаць, як зьначыўся характар арганізаванай грамадзкай працы і працы Беларускай Самапомачы пад старшынствам сп. Сабалеўскага і як на мейсца хаосу, выклікаўшага недавер, а часам і абурэньне шырокіх масаў, прыйшоў парадак і паўстала моцнае супрацоўніцтва у вактыўных колах грамадзянства.

Сяньня спадар Сабалеўскі — Другі Віцэ-прэзыдэнт БЦР. З пашанай і даверам спатыкае народ руплівую працу свайго апякуна, а моладзь бярэ прыклад і узор у грамадзкай працы.

ТАЛЕНТЫ З-ПАД СЯЛЯНСКІХ СТРЭХАЎ

Усё новыя і новыя таленты, што узрасьлі на беларускай зямлі, расьцьвітаюць на ніве роднай культуры.

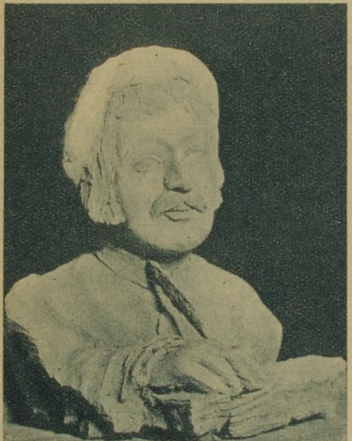
Аджыў беларускі народ, загаварыла ягоная душа вуснамі песьняроў, пэнзалем мастакоў, пад пальцамі скульптараў-лепшчыкаў, выяўляючы багацьце і прыгажосьць нашае краіны, ейную радасьць, ейныя спадзяваньні.

*

Нарадзілася яна у 1905 годзе у сялянскай сям'і, у беларускім мястэчку Мір.

Зьбіраў бацька апошнія грошыкі, каб падвучыць дачку, у людзі вывесьці. Але цяжка было беларускаму селяніну пры панаваньні царска-урадніцкае Расеі здабыць адукацыю.

А таленавітая была у Сташэўскага дачка Вера.

Бюст Францішка Скарыны праца скульптаркі-самавучкі В. Сташэўскай.

Лепка «Першы крок» (маці, якая праводзіць дзіця).

Аджывала пад ейнымі рукамі няжывая гліна. Выходзілі з яе людзкія галовы, постаці...

Была-б гэта дачка расейскага урадаўца, або польскага пана — атрымала-б яна і стыпэндыі, і у мастацкую школу паехала-б, — і сталася-б яна тады мо' заслаўтую скульптарку. Але яна была толькі дачкою беларускага прыгнечанага селяніна. А хто-ж з паноў «хамамі» цікавіўся?... Хіба для забавы...

Падвучыўшыся крыху у школе, мусіла Вера аб хлебе думаць, а не аб «забаўках» з гліны.

Гэткімі «забаўкамі» паном толькі можна займацца, а не беларускай «мужычцы».

*

Так і ня змог у маладосьці разгарнуцца, адшліфавацца прыродны талент мастачкі-скульптаркі.

Ад часу да часу, калі ужо ахвота вялікая надыходзіла, налепіць сабе колькі фігурак з гліны, на шафцы сабе паставіць, ды зноў — за штодзённыя хатнія справы. Бо ніхто мастачкаю не зацікавіўся — ні расейскія, ні польскія апякуны культуры.

Міналі гады. Маладая дзяўчына стала дзяўчынаю. Пабралася з селянінам тае вёскі, дзе мусіла зарабляць хлеб на пражыцьцё службаю пры царкве. Сямейныя справы, дзеці яшчэ больш адарвалі мастачку ад ейных скульптарскіх нахілаў. Прыход бальшавікоў змусіў кінуць ейную датулешнюю службу пры царкве і узяцца за настаўніцтва.

Прыход нямецкіх войскаў і вызваленьне краю ўлілі новыя сілы у здольнасьці мастачкі.

Загаварыла ейная крывіцкая кроў. Успомніліся маладыя гады, ейны засутунены жыцьцёвымі абставінамі талент. Вярнулася ахвота — тварыць. Тварыць для роднага краю, для свайго беларускага народу.

І вось Вера Сташэўская бярэцца за работу. Пад рукамі мастачкі-лепшчыцы ажывае зноў гліна, ператвараючыся у творы мастацтва. Ня маючы ні адмысловае школы, ні адпаведных узораў-мадэляў, мастачка творыць. З памяці вылеплівае фігуры. Іх ужо шмат. Сярод іх — скульптура першага беларускага друкара Фр. Скарыны, «Першы крок» (маці, што праводзіць дзіця) і г. д.

Адна з працаў скульптаркі-самавучкі В. Сташэўскай.

Цікавая паводля свайго замыслу і выкананьня лепка — пагрудзьдзе старога беларускага селяніна з бутэлькаю у руках пад назовам «Апошняя пацеха».

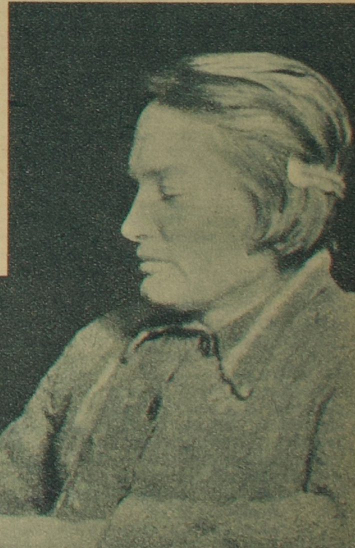
Мастачка — дачка беларускай сялянскай сям'і — сваёй лепкай «Апошняя пацеха» прыпамінае тыя балючыя, праклятыя часы чужацкага панаваньня, калі апошняй пацехай ад урадніцка-панскага прыгнёту, ад бяды сялянскай, нэндзы і гора была бутэлька з атрутнаю гарэлкаю.

Цяпер мастачка пачынае працаваць над скульптурай «Кастусь Каліноўскі» і над іншымі скульптурамі.

Вера Сташэўская — адна з многіх, яшчэ неадкрытых талентаў з сыноў і дачок беларускае зямлі — працуе на карысьць свайго народу і сваёй культуры. Апошнімі часамі яна рыхтуецца да недалёкай мастацкай выстаўкі у Слоніме.

С. Дар.

В. Сташэўская пры лепцы фігуры «Апошняя пацеха».

Сьмяртэльнае павуціньне

Апавяданьне Аўгена Залешына

Адыходзіла восень...

Нібы сумныя сьлёзы, сьлёзы адыходзячай восені, зьляталі на зямлю пажоўклыя лісты...

Хоць і ня было ветру, хоць і сьвяціла сонца, але у паветры, вільготным і халодным, адчуваўся ужо блізкі надыход зімы.

Я задуменна крочыў па шырокай алеі амаль-што бязьлюднага гарадзкога парку, гледзячы на вузкую сярэбраную істужку ракі, што зіхацела між панура-маўклівых дрэваў. Звонкі шолах рудога лісьця пад нагамі наводзіў на тужлівыя, бязрадасныя думкі...

Адыходзіла залацістая восень... Адыходзіла, як мне здавалася, назаўсёды. І сум, нявымоўны сум агарнуў маё сэрца.

А гэтак 'шчэ нядаўна я уважаў сябе за шчасьлівага, і у душы маёй разгаралася полымя надзеяў: думкі былі ясныя, сьветлыя, верылася у лепшую будучыню, хацелася жыць, жыць у салодкіх пачуцьцях каханьня, бо маладосьць брала сваё...

І запраўды, я быў закахаўшыся — удзень, уначы, у сьне мяне песьцілі чароўныя блакітныя вочы, усьміхаўся прыгожы дзявочы твар, і з вуснаў маіх, быццам у мараньні, мімаволі зрывалася часта любае, дарагое для мяне імя: Зося!...

Я ведаў яе з маленства. Мы разам расьлі, мы разам вучыліся у школе, мы былі неадлучнымі прыяцелямі, найлепшымі сябрамі. І у цяжкія мамэнты жыцьця мы неяк лягчэй, чымся іншыя, пераносілі гора і крыўды, бо выказвалі адзін аднаму свае самыя патаемныя думкі. Ад гэтага выказваньня, ад гэтае шчырасьці мы сьмялей крочылі дарогай жыцьця, якое толькі пачало адчыняцца перад нашымі вачыма. Так, гэта было сяброўства, якое несла нам адно сьвятло. Але неўзабаве, неяк няпрыкметна, у нашых юнацкіх сэрцах прабудзілася новае, высокае пачуцьцё. І гэта было каханьне — першае, маладое і шчырае.

Калі Зося скончыла пэдтэхнікум і пачала працаваць у школе выкладчыцай беларускае мовы і літаратуры, ёй было ня больш за 20 год. Сярод тых, хто заляцаўся да яе, я быў найшчасьлівейшым. Лёс мне спрыяў: на маё каханьне Зося адказвала сардэчнай прыязьню. Нашы пачуцьці былі нагэтулькі глыбокімі, што аднойчы у восенскую пару мы далі адзін аднаму слова злучыць нашыя жыцьцёвыя шляхі, злучыць наш лёс. У той час у Зосі, як і у мяне, бацькоў ня было: маці ейная даўно ужо памерла, а бацьку яшчэ падчас арганізацыі калгасу, як «кулака», выслалі кудысьці далёка у халодную Сібір. Мы ужо марылі аб сумесным жыцьці, будавалі сабе у думках прыгожую, сьветлую будучыню, калі, раптам, амаль што за тыдзень да нашага жаніцьства, здарылася нешта такое, на што я ніяк ня мог спадзявацца: Зося нечакана зьнікла з гораду, пакінуўшы мне толькі у сваім апусьцеўшым пакоі кароткую пісульку: «Даруй мне за усё і... бывай».

Узварушаны гэтым здарэньнем, я у той-жа мамэнт кінуўся шукаць яе ва усім горадзе; я аббег усіх нашых знаёмых, распытваючы іх аб Зосі, я наведаў усе аддзяленьні гарадзкое міліцыі і нават прыйшоў у будынак НКВД, але усюды мне адказвалі, што ня бачылі такой, зьдзіўляючыся гэткаму таемнаму зьнікненьню. Я яшчэ ня губляў надзеі, спадзяючыся на тое, што Зося у хуткім часе вернецца, што гэта, магчыма, толькі жарт, або якая-небудзь тэрміновая справа, аб якой яна не хацела заўчасна сказаць мне, але... усё дарэмна. Прайшоў месяц, за ім — другі, а Зося больш не зьяўлялася у свой пакой...

Гэта было год таму, якраз тады, калі таксама, як і цяпер, адыходзіла сумная восень... Але тады у маім сэрцы 'шчэ варушылася маленькая надзея, тады я 'шчэ не пачуваў сябе пакінутым, самотным. А цяпер? Цяпер я, схіліўшы галаў, паволі крочыў па моры сухога лісьця, думаючы сваю горкую думу... На завароце алеі я выпадкова падняў галаву і у той-жа мамэнт убачыў вельмі знаёмую фігуру дзяўчыны, апранутай у шэры жаноцкі гарнітур. Яна шпарка набліжалася з другога канца алеі. Ад нечаканасьці я на мамэнт застыг на мейсцы: так, сумлеву быць не магло, гэта была Зося!...

Яна ішла хутка, нэрвовым, узбуджаным крокам, апусьціўшы долу вочы. Я бачыў ужо здалёк ейны бляды пахудаўшы твар, бачыў моцна сьціснутыя вусны, і, калі яна амаль-што параўнялася са мною, сэрца маё здрыганулася і крык, прарэзьлівы крык радасьці, вырваўся з маіх грудзей:

— Зося!

Зося спынілася і паглядзела на мяне зьдзіўлена, са спалохам, нібы не пазнаючы мяне. Ня памятаючы нічога ад радасьці, я моцна пацісунў ейныя рукі.

— Як я рады, як я рады, нарэшце ізноў пабачыў цябе, Зося!...

На ейным блядым твары засьвяцілася узрадаванасьць; блакітныя глыбокія вочы загарэліся знаёмым мне сьвятлом; яна наблізілася да мяне, хацела штосьці адказаць мне, але... Але у гэты час паўз нас, пускаючы дым з дарагіх папяросаў проста у нашыя твары, з нахабным выглядам прайшлі нейкія два тыпы, элегантна, паэўрапэйскаму апранутыя, і Зося, вырваўшы свае рукі з маіх і ня гледзячы на мяне, халодным, здаецца, чужым галасам выразна прамовіла:

— Прабачце, мы з вамі незнаёмыя!

Сказаўшы гэта, яна адвярнулася ад мяне і той-жа-ж хуткай, нэрвовай хадою пайшла у сваім кірунку.

Усё гэта адбылося гэтак хутка і раптоўна, што я нават не пасьпеў ёй што-небудзь адказаць, і доўгі час, уражаны ейнымі словамі, стаяў нярухома, нібы прыкуты да зямлі. А калі апамятаўся, Зосі ня было ужо відаць — ейная высокая постаць у шэрым жаноцкім гарнітуры загубілася паміж дрэваў, зьлілася з пярэстасьцю хварбаў адыходзячай восені...

— — — — — — — —

Мітусьлівыя, трывожныя думкі ні на часіну не давалі мне супакою, і амаль цэлую ноч я ня спаў.

А дзесьці за вакном нясупынна завываў асеньні вецер, грукаталі вакяніцы, ціха і жаласна зьвінелі шыбы. Я мімаволі услухоўваўся у гэты шум, і сэрца маё, поўнае трывогі і смутку, балюча сьціскалася.

«Мабыць яна ужо мае мужа і у яе не хапіла сілы сказаць мне аб гэтым? — думаў я. Але у той-жа мамэнт перад маймі вачыма паўставала ейная сьветлая усьмешка, ейныя праўдзівыя вочы, якія не павінны былі ілгаць, і мне ужо ня верылася у тое, што у Зосі не хапіла харобрасьці шчыра расказаць мне аб усім.

Гэтыя пытаньні не давалі мне супакою.

— Дзіўна, вельмі дзіўна!... — голасна гаварыў я сам з сабою. — Што гэта магло-б быць? Што?... — Але адказу ня было...

Яшчэ удзень, забегшыся у адрысны стол, я ужо ведаў, дзе Зося жыве, і пад вечар, адразу-ж пасьля працы, я скіраваўся да яе на другі канец гораду.

Калі я апынуўся на другім паверсе двухпавярховага будынку, дык некаторы час стаяў у нерашучасьці перад дзьвярыма. Быў мамэнт, калі я ужо хацеў вярнуцца назад, але думка аб тым, што Зося цяпер, пэўна, вельмі дрэнна жыве, надала мне адвагі. Я пазваніў. Дзьверы адчыніла незнаёмая, размаляваная жанчына, з папяросаю у руцэ. Яна паглядзела на мяне моўчкі і падазрона.

— Я хацеў-бы пабачыць Зосю К.

Яна моўчкі паказала мне папяросаю на другі канец калідору і, чамусьці хітравата усьміхнуўшыся, адвярнулася.

Дзьверы, якія вялі у пакой да Зосі, былі няшчыльна зачыненыя. І я яшчэ з парогу бачыў, як яна, стоячы да мяне сьпіною, паглядывала праз акно у сад.

Калі ціха рыпнулі за мною дзьверы, Зося спалохана павярнулася да мяне. Твар ейны быў на гэты раз яшчэ больш бляды, чымся учора, і на ейных вачох блішчэлі сьлёзы.

— Паслухай, Зося, — сказаў я, падыходзячы да яе, — я можа нядобра зрабіў, што прыйшоў да цябе. Але я не магу, зразумей мяне, я больш не магу жыць без цябе, ня ведаючы таго, што адбываецца з табою.

Яна сьцерла з твару сьлёзы, і стомленым, ціхім голасам сказала:

— Ну, што-ж, — калі прыйшлі, дык распранайцеся і сядайце...

— Чаму ты кажаш мне «вы»? Няўжо-ж мы чужыя?...

Зося нічога не адказала, толькі, спусьціўшы вочы, спакойна, здавалася, наўмысьля спакойна прайшла паўз мяне і шчыльней прычыніла дзьверы. Потым, не сьпяшаючыся, падыйшла да стала, адамкнула патэфон і завяла плыту.

Прарэзьлівыя гукі шумнага факстроту запоўнілі пакой, узварушылі маю душу...

— Што гэта значыць? — амаль-што крыкнуў я да Зосі, ухапіўшы ейныя кволыя, дзіцячыя плечы.

Яна уся здрыганулася, зьбялела і... моўчкі падняла на мяне свае блакітныя заплаканыя вочы.

— Што з табою, Зося?... Адкажы-ж мне, нарэшце, што здарылася? Што?...

Зося больш ня вытрымала: яна вырвалася з маіх рук і з цяжкім, глухім стог-

нам паваліласяна канапу; ейныя плечы ўздрыгвалі; яна плакала.

— Я невінаватая... Я зусім невінаватая перад табою... — вырывалася ў яе скрозь плач. — Гэта ўсё — павуціньне, якім ён мяне аблытаў... Павуціньне, у якім я мушу загінуць... Так, загінуць. Божа мой, Божа!...

Нешта пякучае сьціснула маё горла, нязносны боль, боль адчаю пранізаў усяго мяне. Я нахіліўся над ёю, цалуючы ейныя рукі, твар, вусны...

— Супакойся, Зося!... — прашу, — цябе, супакойся!... Можа ня ўсё яшчэ гэтак жахліва, як табе здаецца... можа ўсё яшчэ добра скончыцца...

— Не, не... не супакойвай мяне... Ты нічога ня ведаеш... Гэта жахліва... Гэта канец майго жыцьця... Пархаты даможацца свайго... Ён мае сілу...

І толькі цяпер я здагадаўся аб кім яна гаворыць. «Ён — гэта быў ніхто іншы, як Ісак Ліпкін, раённы начальнік НКВД, які, як мне было ведама, набіваўся ў свой час да Зосі са сваім каханьнем. Так, сумлеву быць не магло, гэта быў ён. Яшчэ за месяц перад тым днём, калі павінна было адбыцца нашае жаніцтва, Зося мне расказвала аб тым, што ён, выклікаўшы яе на сваю кватэру, настойліва патрабаваў ад яе згоды на тое, каб яна сталася ягонаю жонкаю, пагражаў нават замардаваць яе ў турме, або выслаць на катаржную працу ў канцлягер у тым выпадку, калі яна будзе ўпірацца. Даведаўшыся аб гэтым, я быў страшэнна усхваляваны. Але праз некаторы час «таварыш» Ліпкін быў перасланы на працу ў іншы горад. І я ўжо зусім забыўся і на яго, і на ягоныя пагрозы.

Але, відаць, дарэмна я гэтак хутка забыўся на небясьпеку, зусім дарэмна!...

...Зося, нарэшце, крыху супакоілася; яна ўжо больш ня плакала, а, палажыўшы галаву на маё плячо, нэрвова ўцірала хустачкай вочы.

— Прабач... Гэта хутка пройдзе... Гэта — так... Слабасьць... Яна яшчэ ўсхліпвала, але ўжо бяз сьлёз, — Я хачу табе сказаць толькі адно... Я... я баюся цяпер за тваё жыцьцё... Ты-ж мог здагадацца, што нам ня можна быць хоць часіну разам... Вось і цяпер, калі ты прыйшоў, я вымушана была завесьці плыту, каб ня чуваць было нашай гаворкі, бо побач з маім пакоем пасялілі яны сваю прастытутку, якая нават і тут сочыць за мною.

Я глядзеў на яе зьдзіўлена, ня ведаючы, што ёй адказаць...

— Так... Гэты агідны чалавек аблытаў мяне са шпігоўствам... — казала Зося. — Ён усё гэтак хітра падмайстраваў, што мяне пачалі ўважаць за буйную шпіёнку, да якой быццам-бы прыходзяць на параду іншыя... Таму мяне і трымаюць на волі, а ня ў турме, каб вылавіць усіх тых, хто на іх думку гэтакі шпіён, як і я... Гэтакім чынам загінула колькі маіх знаёмых, вінаватых толькі ў тым, што яны перакінуліся са мною колькімі словамі... Гэтакім чынам можаш і ты загінуць.

У пакоі пачуўся гучны трэск, і ў той-жа мамэнт спынілася патэфонная плыта. Відаць, парвалася пружына, і гукі шумнага факстроту нечакана сьціхлі. Наступіла цішыня, тая старожкая цішыня, якая будзіць у сэрцы нагрозьлівую трывогу...

— Памятаеш, у тыя дні, калі мы лічылі сябе найшчасьлівейшымі людзьмі на сьвеце, калі мы марылі аб блізкім шчасьці, да мяне часамі прыходзіў сум... Вось якраз у той час аднекуль вярнуўся Ліпкін. Ён выклікаў мяне, зноў хацеў запалохаць... Я тады нічога не гаварыла табе, бо думала, што гэта жуда, гэтыя пакуты хутка скончацца... Але я памылілася... Аднойчы, уначы ён прыехаў на машыне да мяне з двума сваімі памочнікамі і сілком выцягнуў мяне з пакою, захапіўшы мае хатнія рэчы... Да гэтага часу больш паўгода я жыла ў Іркуцку, куды яго перавялі працаваць.

Зося ўжо зусім авалодала сабою і гаварыла спакойна, прыцішаным голасам, але словы ейныя гучэлі гэтак балюча, што здавалася, каб яна паранейшаму плакала, мне было-б лягчэй пераносіць тое, што я чуў...

— Каб ты ведаў, колькі пакуты я наспыталa ў той час, колькі гора мне давялося глынуць! Ён не даваў мне супакою ні ўдзень ні ўначы. Мы жылі тады на розных кватэрах, а ён дамагаўся, каб я перайшла да яго. Я не згаджалася, я ненавідзела яго. Ён колькі разоў саджаў мяне ў засьценьні НКВД, сам рабіў допыты. Мне ня было каму паскардзіцца, бо на мне, дзякуючы ягонаму спрыту, была пляма шпіёнкі. Выйсьця ня было. Я толькі і марыла аб тым, каб пакончыць самагубствам. А пасьля... пасьля яго ізноў перасьлалі сюды, у гэты горад, а мяне этапам, як «злоснага ворага народу», прывезьлі з Іркуцку.

Яна выпрасталася і паглядзела проста ў мае вочы. Голас ейны здрыгануўся, здавалася, цяплынёю загарэўся ейны пагляд.

— Любы, любы мой!... — шаптала яна. — Нам, відаць, ня суджана быць разам... Не... Сяньня ў мяне з ім апошняе спатканьне... І ўсё, усё вырашыцца... Або я станушя ягонаю жонкаю, або...

У гэты мамэнт нехта моцна пастукаў у дзьверы. Зося спалохана ўскочыла з канапы.

— Гэта прыехалі па мяне! Схавайся куды-небудзь! Або — не... Пачакай. Ён усёадно ўжо ведае, што ты цяперака тут, са мною... Шпікі ня сьпяць...

І павярнуўшыся тварам да дзьвярэй, крыкнула:

— Уваходзьце!

У пакой увайшоў мужчына у даўгім скураным паліто і такой-жа шапцы.

— Машына чакае на вас унізе, — прамовіў ён, нават не заўважыўшы мяне.

— Добра, — сказала Зося, — я хутка буду.

Чалавек выйшаў, а Зося пачала зьбірацца. Я дапамог ёй апрануць паліто.

— Паслухай, Зося, — сказаў я, калі яна ўжо зьбіралася адыходзіць, — я прадчуваю штосьці нядобрае... Ня едзь да яго! Чуеш? Ня едзь сяньня!... Прыкінься хворай!...

— Не, не кажы глупства, я мушу сяньня, або ніколі...

— Дык у такім разе вазьмі мяне з сабою. Я не баюся за сваё жыцьцё, бо жыць гэтак далей немагчыма...

— Ты звар'яцеў! — амаль-што крыкнула Зося і, адпіхнуўшы мяне, пайшла да дзьвярэй. — Застаньця тут і чакай мяне. Я хутка буду!

Гучна грымнулі за ёю дзьверы, потым праз колькі часінаў данёсься зьнізу шум матору, і я застаўся адзін глыбака ўзварушаны усім тым, што здарылася...

Была першая гадзіна ночы, а Зосі яшчэ ня было.

Усхвалёваны, я хадзіў па пакоі, ў трывозе паглядаючы на гадзіньнік. Мяне сьцігвалі жахлівыя думкі. Павуціньне, аб якім гаварыла Зося, было моцным і парваць яго было немагчыма... А гадзіны цяклі павольна, нібы зьдзекваючыся над маёю цярплівасьцяй... Даўно ўжо мінула другая гадзіна, мінула ўжо і палова трэйцяй, а Зося ўсё яшчэ не вярталася... «З ёй штосьці здарылася, штосьці жахлівае — мільгнула ў думках. Нэрвы мае больш ня вытрымалі, і я, схапіўшы сваё паліто, кінуўся ў прадпакой. Але ў гэты-ж мамэнт Зося сама ішла мне насустрач. Пры цьмяным электрычным сьвятле, якое было ў прадпакоі, я ня мог разглядзіць добра ейнага твару, але, калі яна ўвайшла ў пакой, распранулася і нейк зьдзіўлена цяжка і стомлена села на канапу, сэрца маё здрыганулася ад болю, зьдзіўленьня і жаху.

Зося сядзела нярухома, з закрытымі вачыма; ейныя грудзі паволі і высака ўздымаліся — відаць, ёй цяжка было дыхаць. Блакітная сукня была ўся пакамечаная, а ў некаторых мясцох — парваная. З ніжняй губы сачыўся тонкі струменчык крыві...

— Што гэта, Зося?!

Яна паглядзела на мяне дзікімі, атуманенымі сьлязьмі, вачыма і ціха, ледзь чутна прамовіла:

— Гад дамогся свайго...

Я ўсё зразумеў...

— Я хачу піць... — прашаптала Зося, — я піць хачу... Прынясі мне вады. Яна там, на кухні...

Я выбег у кухню. Мне пачуўся нейкі шум, быццам нешта мяккае і цяжкое звалілася на падлогу. Я кінуўся назад у пакой і... шклянка з вадою вывалілася з маіх рук...

Зося білася на падлозе ў страшэнных болях. Твар ейны быў пасінелы, сударгава сьціскаўся; на вуснах зьявілася пена, а правая рука яе моцна яшчэ трымала маленькую пляшачку.

«Атруцілася!» — маланкава мільганула думка.

— Зося! Зося!...

Я хутка ўзьняў яе на рукі, паклаў на ложак і ахутаў коўдраю. Потым, як няпрытомны, выбег з пакою, амаль скуліўся са сходняў, і без капялюша бег па вуліцы, шукаючы тэлефону, каб выклікаць «Хуткую дапамогу»...

Калі вярнуўся, Зося ўжо супакоілася; яна ляжала нярухомая, быццам няжывая. Ейная рука зьвісла.

Я ухапіў гэтую руку, і з неймаверным жахам адчуў, што жыцьцё адыходзіць ад Зосі: пульс пачаў біцца ўсё цішэй і цішэй...

— Пацярпі крыху! пацярпі... мармытаў я, ня памятуючы сябе. — Я выклікаў «Хуткую дапамогу». Ты... ты ачуняеш... Ты будзеш ізноў здаровая...

Зося падняла галаву, і глухі, хрыплы шэпт данёсься да мяне:

— Дарэмна... Усё дарэмна... Я паміраю... Ня было выйсьця... Я ня бачыла іншага выйсьця... Гэтак лепш — памерці... Зразумей мяне... Гэтак лепш... Бывай, любы...

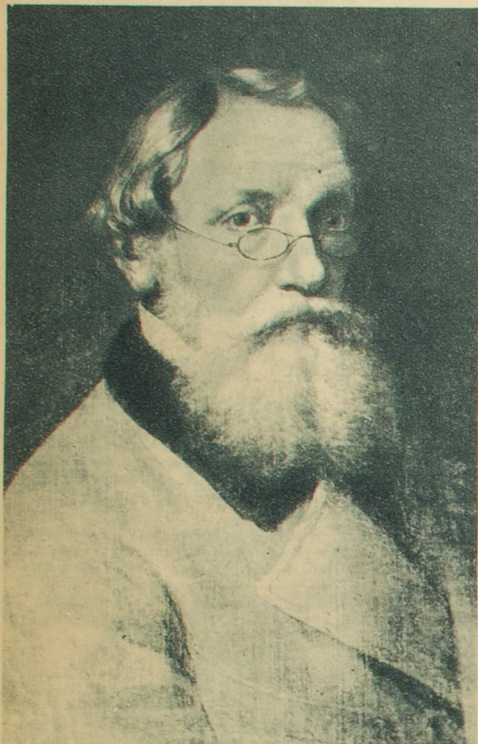
Яна раптам звалілася на падушку, выпрасталася і... замоўкла...

Я скамянеў. Я глядзеў на гэты прыгожы, мёртвы твар, дарагі, блізкі мне твар і ў жылах маіх застыгла кроў. Ні думак, ні жаданьня, ні сьлёз у мяне ня было, — я скамянеў...

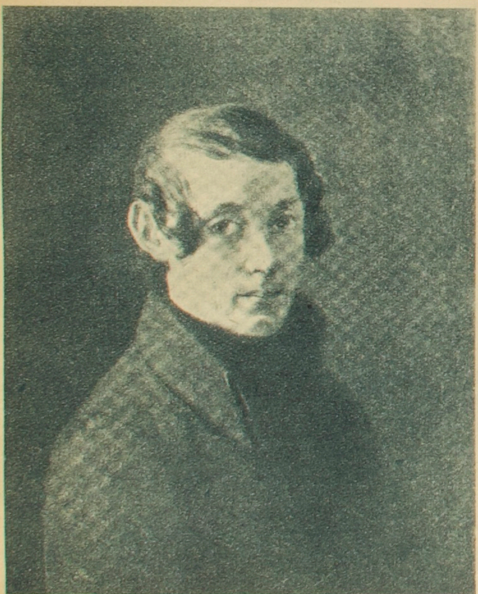
...Толькі праз дзьве гадзіны, нібы зьдзекваючыся, дзесьці на вуліцы прагучэла праразьліва сырэна «Хуткае дапамогі»...

А там, за вакном шэранью паўстала раньне, і нібы сьлёзы, сумныя сьлёзы адыходзячай восені, зьлятаді з панурых дрэваў апошнія пажоўклыя лісты...

Славуты беларускі мастак

Іван Хруцкі, сябра Пецярбургскай Акадэміі Мастацтваў (1810—1885); алейны аўтапартрэт, намаляваны у 1884 г. у фальв. Захарнічах (Полаччына); партрэт знаходзіўся да 1930 г. у Захарнічах у доме Хруцкіх і што з ім сталася пасьля — няведама. Здымак зроблены з фатаграфіі партрэту фат. Шыманчыкам у Слоніме.

Зьлева унізе: Пісьменьнік Пляцыд Янкоўскі (вуніяцкі, а пасьля праваслаўны сьвятар). Партрэт, зроблены мастаком Іванам Хруцкім у 1847 г. у Вільні; знаходзіцца у Кракаўскім Музэі. Здымак зроблены фат. Шыманчыкам у Слоніме з друкаванай рэпрадукцыі.

Захопнікі беларускіх земляў — палякі і расейцы — не абмяжоўваюцца зьнішчэньнем краіны, -яны прысвойвалі сабе і душы беларусаў, а таксама і скарбніцу беларускае культуры, ейныя вялікія таленты — паэтаў, кампазытараў.

Перад намі ляжыць ведамая расейская «Большая Энциклопедия Брокхауза». На літару Х. амаль на палове балонкі гаворыцца аб «известном русском художнике — академике Иване Хруцком». А у польскай кнізе з гісторыі польскага мастацтва „Dzieje malarstwa w Polsce, prof. dr. Koper", наадварот, Іван Хруцкі залічаны да польскае скарбніцы культуры.

Хто-ж быў Іван Хруцкі? Іван Хруцкі быў беларусам. Нарадзіўся ён у 1810 годзе у в. Усая, на Полаччыне, у сям'і вуніяцкага сьвятара Тамаша Хруцкага, дзяды і прадзяды якога адвеку жылі на Беларусі у Полаччыне, Меншчыне і Піншчыне, як дробная беларуская шляхта.

Паводля успамінаў унука Івана Хруцкага, у сям'і бацькоў мастака мова была беларуская, а маці мастака насіла беларускую вопратку, у якой яна і намаляваная на адным з партрэтаў працы Івана Хруцкага. Мастак атрымлівае адукацыю у Полацкай Акадэміі пры кляштары піяраў. Пасьля вучыцца у вышэйшай школе пры Акадэміі мастацтваў у Пецярбурзе, якую скончыў пасьпяхова і быў узнагароджаны залатым мэдалем, а таксама атрымаў стыпэндыі на паездку зэмежы для дасканаленьня свае мастацкае тэхнікі.

Іван Хруцкі адразу сваймі малюнкамі нацюрморту бярэ увагу найшырэйшых мастацкіх колаў Пецярбурга і Масквы. Ня менш папулярны ён ... партрэтысты.

Акадэмія Мастацтваў і Эрмітаж ... Пецярбурзе закупляюць малюнкі ма... ка для сваіх збораў. Таксама заку... ягоныя абразы і Румянцаўскі музэ... Маскве для свае галярэі малюн...

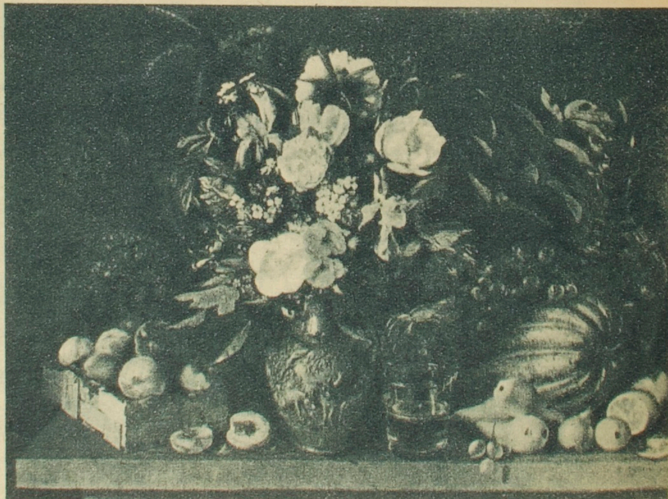
Слава мастака даходзіць да царс... паляцу, і ён выконвае колькі пр... для царскага двара, атрымліваючы ... рача узнагародаў дарунак ад цар... пярсьцёнак, а ад царыцы — жан... гадзіньнік.

У 1839 годзе Акадэмія Мастацтва... Пецярбурзе залічае мастака І... Хруцкага да сваіх сяброў.

У 1844 годзе мастак жыве у ку... ным маленькім фальварку на По... чыне і атрымлівае запросіны ад б... рускага мітрапаліта Язэпа Сяма... прыехаць у Вільню для росьпісі ік... стасаў і сьценаў у цэрквах Віль... ейных аколіцаў. Над гэтым мас... працуе 11 год (1845—1856). Апрача...

«Мёртвая нату... у Пецярбурзе. ... мастака Івана ... Шыманчыкам ...

«Садовіна і кветкі». Алейны малюнак, зроблены маст. Іванам Хруцкім у 1839 годзе у Пецярбурзе. Знаходзіцца у Маскве у Дзяржаўнай-Трэцякоўскай Галерэі. Здымак зроблены фат. Шыманчыкам з каляровай рэпрадукцыі.

Масквы. На новых ...пулярныя ён і як ...ртрэтысты.

Акадэмія Мастацтваў і «Эрмітаж» у ...ецярбурзе закупляюць малюнкі маста... для сваіх збораў. Таксама закупляе ...оныя абразы і Румянцаўскі музэй у ...аскве для свае галерэі малюнкаў.

Слава мастака даходзіць да царскага ...алацу, і ён выконвае колькі працаў ...я царскага двара, атрымліваючы ап...ча узнагародаў дарункі: ад цара — ...рсьцёнак, а ад царыцы — жаноцкі ...дзіньнік.

У 1839 годзе Акадэмія Мастацтваў у ...ецярбурзе залічае мастака Івана ...руцкага да сваіх сяброў.

У 1844 годзе мастак жыве у купле...м маленькім фальварку на Полачч...не і атрымлівае запросіны ад бела...скага мітрапаліта Язэпа Сямашкі ...ехаць у Вільню для росьпісі ікана...саў і сьценаў у цэрквах Вільні і ...ных аколіцаў. Над гэтым мастак ...ацуе 11 год (1845–1856). Апрача таго ён займаецца і партрэтным малярствам.

Рэшту жыцьця мастак праводзіць у Захарнічах на Полаччыне. Памёр у 1885 годзе.

З партрэтаў, намаляваных мастаком, ведамымі былі і дайшлі да нас наступныя: партрэт мітрапаліта Сямашкі (партрэт захоўваецца у Вільні), пісьменьніка-журналістага Пляцыда Янкоўскага (захоўваецца у Кракаўскім музэі), партрэт Ромэраў (у Вільні).

Мастак браў удзел у працах над «Альбомам Вільні» Вільчынскага, зьмясьціўшы там свае краявіды Вільні і ваколіцаў.

Паводля дадзеных крэўных мастака, шмат ягоных малюнкаў было у мітрапаліта Сямашкі. (Дзе знаходзіцца цяпер калекцыя — няведама).

У Захарнічах мастак пабудаваў на магільніку невялічкую царкву, у якой размалёўвае абразамі усе сьцены.

Малюнкі Івана Хруцкага з галіны нацюрморту надзвычайна рэалістычныя. Здольнасьць перадаваць на палатне няжывыя рэчы з сілаю рэальнага адчуваньня прываражвае гледача да абразоў. Гэткія абразы, як: «Гародніна і плады» і «Кветкі і плады» зьяўляюцца пэрламі з галіны нацюрморту. Таксама і у галіне партрэтнага малярства мастак дасягнуў вялікае вышыні.

Дакладнасьць рысунку, рэалізм, праўдзівасьць у адтварэньні характару мадэлі характарызуюць працы мастака.

Мастак быў вельмі пладавіты і ягоныя малюнкі таксама і партрэты можна сустрэць ва усёй Беларусі.

Шмат абразоў з галіны рэлігійнага мастацтва працы Івана Хруцкага знаходзіцца у цэрквах Полаччыны і Вільні, а менавіта у царкве сьв. Духа.

Н. Жур.

Уверсе зьлева: «У пакоях». — Алейны малюнак (1855 году, ф. Захарнічы — Полаччына); знаходзіцца у Маскве у Дзяржаўнай Трэцякоўскай Галерэі. Малюнак прадстаўляе пакоі у захарніцкім доме, дзе жыў мастак; хлопчык — сын мастака Юзюк, дзяўчынка — дачка маст. Марылька. Здымак фат. Шыманчыка з рэпрадукцыі.

Уверсе: «Прадмесьце Сьніпішкі у Вільні», рысунак мастака Івана Хруцкага з «Альбому гор. Вільні» выданьня І. Вільчынскага. Здымак зроблены фат. Шыманчыкам у Слоніме з гравюры Э. Фіндэна (Лёндан).

Унізе: Юзюк Хруцкі, сын мастака Хруцкага, — алейны партрэт, намаляваны мастаком Ів. Хруцкім у 1855 г. у ф. Захарнічах (Полаччына). Здымак зроблены фат. Шыманчыкам у Слоніме з арыгіналу, які знаходзіцца у Слоніме (собскасьць унука мастака).

...роблены маст. ... Знаходзіцца ...ерэі. Здымак ... рэпрадукцыі.

«Мёртвая натура». Алейны малюнак, зроблены маст. Іванам Хруцкім у 1839 годзе у Пецярбурзе. Знаходзіцца у Слоніме (прыватная собскасьць І. Хруцкага, унука мастака Івана Хруцкага). Здымак зроблены з арыгіналу фатографам Язэпам Шыманчыкам у Слоніме.

Я. Міровіч

Кастусь Каліноўскі

Гістарычная драма у 9 абразох

АД РЭДАКЦЫІ

У гэтым годзе на Беларусі асабліва шырака і урачыста адзначалася наша нацыянальнае сьвята — 25 сакавіка, дзень, у які у 1918 г. была абвешчаная незалежнасьць Беларусі. Беларуская Цэнтральная Рада у згодзе з Генэральным Камісарам Беларусі разаслала была ва усе акругі адмысловы плян сьвяткаваньня 25 сакавіка. Важнае мейсца у праграме гэтых сьвяткаваньняў займалі рэфэраты аб жыцьці і дзейнасьці выдатнага сына Беларусі, змагара за волю нашага народу, народнага правадыра-дыктатара у паўстаньні 1863 г. на Беларусі — Кастуся Каліноўскага. Ягонае імя зыркім зьнічам сьвеціць з нашае гісторыі і асьвятляе нам шляхі у будучыню. Асобе слаўнага Кастуся Каліноўскага прысьвечана нямала гістарычных і мастацкіх твораў — паэмаў, вершаў і г. д. Старэйшы беларускі тэатрал-драматург Я. Міровіч у свой час напісаў драму «Кастусь Каліноўскі». Вельмі сцэнічная, яна адпавядала вышэйшым вымогам драматычнага мастацтва і з 1923 г. да 1930 г. з вялікім посьпехам паказвалася на сцэне Беларускага Тэатру у Менску. У часы змаганьня з беларускімі нацыянальнымі сіламі бальшавіцкія улады забаранілі паказ гэтае драмы, як забаранілі дадатна памінаць і самое імя К. Каліноўскага.

Гэты твор цалкам пабудаваны на запраўдных гістарычных фактах, якія мелі мейсца на Беларусі у 1863 г. Аўтар добра вывучыў гісторыю гэтага паўстаньня і правільна падае змаганьне Каліноўскага як супраць маскоўскага ураду, гэтак і супраць польскіх паноў, з іх прадстаўніцтвам — белым жондам.

На чале г. зв. «чырвонага» жонду, які абараняў інтарэсы Беларусі і Літвы, Кастусь Каліноўскі выявіў найбольшую пасьлядоўнасьць у змаганьні за незалежніцкія інтарэсы Беларусі і заслужыў сабе вечную пашану у беларусаў.

Драма «Кастусь Каліноўскі» і пачынаецца абразом, у якім выяўляецца поўная процілежнасьць беларускіх народных ідэалаў К. Каліноўскага — з аднаго боку, і польска-магнацкіх, абшарніцкіх інтарэсаў, якія абараняліся г. зв. «белым» жондам — з другога боку.

Напружанае разьвіцьцё падзеяў, высокае майстроўства разьвіцьця інтрыгі, непадробная драматычнасьць робіць гэты твор клясычным узорам беларускае драматургіі і заслугоўвае неадкладнага паказу на сцэне беларускіх тэатраў. Мы друкуем тут ветліва прапанаваны беларускім літаратарам У. Глыбінным сьпісак гэтага твору, ім-жа апрацаваны і адрэдагаваны.

АБРАЗ І

АСОБЫ:

Каліноўскі
Сьвентаржэцкі
Біскуп Красінскі
Лаппа
Capaкоўскі
Дзюлёран
Домб
Старбейка
Вайцэхоўскі
Камэрдынэр.

(Аб'яднанае паседжаньне белага і чырвонага часовых народных жондаў Беларусі. Кватэра Лаппы. Сябры чырвонага жонду сядзяць асобна збоку. Сябры белага жонду займаюць цэнтральную частку пакою.)

ЛАППА: Прашу, панове, да стала, абгаварыць, гэтак сказаць, погляды, а калі зьбяруцца усе, — пачнём наша паседжаньне. Ваша эксцэленцыя, будзьце ласкавы, мёд памятнага 30-га году са скляпоў князя Чартарыскага *(налівае бакал)*.

БІСК. КРАСІНСКІ: Я у думцы кранаюся бакалам з князем. Шлю яму у далёкую Францыю мае шчырыя пажаданьні бачыць яго зноў у шэрагах байцоў за веру, айчыну і наш народ.

ДОМБ: Ненадзейны баец: зноў зьбяжыць у Парыж, як у 30-ым годзе.

ЛАППА: А вы на яго мейсцы паклалі-б галаву у пятлю маскоўскім катам?

БІСК. КРАСІНСКІ: Прапаную падняць бакалы за першага змагальніка — князя Чартарыскага і за свабоду.

(Уваходзіць Сьвентаржэцкі.)

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Добры дзень, панове. Чулі? У Варшаве ужо пачалося, ёсьць апошнія весткі. Паліцыя перашкаджала дэманстрантам, — яе закідалі каменьнямі. Было выклікана войска... Ёсьць ахвяры...

БІСК. КРАСІНСКІ: *(жагнаецца)*. Пачалося.

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Але, пачалося. Прыйшоў час і нам пачаць. Я-б парадзіў зачыніць больш шчыльна вокны: ходзяць патрулі.

ЛАППА: О, ня турбуйцеся, зроблены усе захады: ля варце стаяць нашы і ледзь-што, — дадуць знаць.

БІСК. КРАСІНСКІ: А вы што-ж затрымаліся?

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Убачыў патруль, пакруціў з чвэрць гадзіны па завулках.

ЛАППА: Дарэмна. Тут бясьпечна. Дзе менскі маршалак шляхэцтва, там бясьпечна. Хе-хе-хе.

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Лёяльны у адносінах да маскоўскай улады?

ЛАППА: Не такі лёяльны, але *(прыніжаным тонам)* вернападданы раб «Его Императорского Величества Всероссийского, Царя польского и проч. и проч. и проч.», хе-хе-хе.

БІСК. КРАСІНСКІ: А што-ж гэта наш вернападданы пан Серакоўскі позьніцца?

ЛАППА: Пэўна, цягнік спазьніўся.

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Да нас ён з Пецярбургу?

ЛАППА: Так. Вязе поўны плян паўстаньня.

БІСК. КРАСІНСКІ: А плян узгоднены з Варшавай?

ЛАППА: Ну, зразумела... распрацаваў супольна з Агрызкам у Цэнтральным Пецярбургскім гуртку. Ён едзе да нас, як камандуючы вайсковымі аддзеламі усяе Беларусі і Літвы.

ДОМБ: Ён назначаны за ваяводу?

ЛАППА: Але, нарадовы жонд назначыў.

СТАРБЕЙКА: Гэта ваш, белы жонд назначыў.

ЛАППА: Так, наш.

БІСК. КРАСІНСКІ: Лічу, што як наш, так і ваш жонд, гэта — адно. Вось чаму вы і запрошаны на паседжаньне. Зараз павінен быць тут пан Серакоўскі; у яго распрацаваны плян чыннасьці, мы яго супольна абмяркуем, а там з Божай дапамогай, пад натхненьнем аднэй ідэі пачнём паўстаньне. Як наш, так і ваш жонд імкнуцца да аднэй мэты.

СТАРБЕЙКА: Ці-ж да аднэй, ваша эксцэленцыя?

БІСК. КРАСІНСКІ: Зразумела, мэта адна: скінуць хамут маскоўскіх кацапаў і даць волю нашай айчызьне.

ДОМБ: Якой?

БІСК. КРАСІНСКІ: Я гавару аб Беларусі.

ДОМБ: А калі вы, панове, сталі лічыць Беларусь сваёй айчызнай? Ці тады, як пераехалі з Варшавы, ці калі увайшлі у склад белага жонду?

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: А калі пан чырвонага жонду стаў беларусам?

ДОМБ: З тае пары, як радзіўся.

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Цікава.

СТАРБЕЙКА: А для мяне цікава: нешта шмат контушаў і сьвятых сутан за гэты час пачало лічыць сябе сынамі сярмяжнай Беларусі. Дзе былі гэтыя зблудзіўшыя сыны раней? Чаму аб іх ніхто ня чуў?

ВАЙЦЭХОЎСКІ: Яны у Варшаве шылі контушы і прымалі ванны з каралеўскага адэкалёну, каб пазбавіцца сярмяжнага паху.

БІСК. КРАСІНСКІ: Нешта незразумела гаворыць...

ВАЙЦЭХОЎСКІ: Незразумела? Так. Можа быць для вас незразумела і наша воля?

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Гм... наша і ваша адно і тое.

ВАЙЦЭХОЎСКІ: Наўрад... У нас не павінна быць ні прыгнечаных, ні прыгнятацеляў, ні нявольнікаў, ні гаспадароў, —

усе працуюць на карысьць свае айчыны, а не на сваіх гвалтаўнікоў-памешчыкаў, ці-то маскалёў, ці-то палякаў. Няма пана, няма і хама.

ЛАППА: Панове, чулі?

ДОМБ: А што, воля чырвонага жонду не падобна да волі белага?

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Гэта ня воля, а гвалт.

ДОМБ: А прымушаць сялян пад бізуном працаваць на яснавяльможнага пана — гэта што, ня гвалт?

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Гэта . . . гэта натуральныя умовы, утвораныя самой прыродай: курыца нясе яйкі не для сябе, а для сваіх гаспадароў, карова дае малако не для сябе, а для сваіх гаспадароў, конь існуе не для сябе, а каб на ім селянін працаваў, а мужык-селянін існуе для таго, каб працаваць на пана — усё так натуральна. Ніжэйшае, гэтак сказаць, стварэньне існуе на карысьць вышэйшага.

ДОМБ: А што, калі гэта ніжэйшае і вышэйшае, пана і хама параўняць?

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Фі! Гэта супярэчнасьць натуры.

ЛАППА: Гэта гвалт!

ДОМБ: Зразумела, гвалт, бо вам прыдзецца разлучыцца з тысячамі дзесяцін зямлі; дзеля таго, што селянін ня будзе пад бізуном араць панскі загон, а вам самім прыдзецца хадзіць за сахой. Толькі араты мае права на зямлю, і вам ня прыдзецца гандляваць зямлёю, якая абліта потам мужыка-селяніна.

ЛАППА: Загаварыліся, даражэнькі. Ваша праграма неадпаведная мамэнту і няжыцьцёвая. Перш, чымся стаць за саху каму-б там ні было, трэба забясьпечыць спакойную працу, а для гэтага трэба усім да аднаго з аружжам у руках заваяваць волю, а з ёю прыйдзе і спакойная праца.

ДОМБ: Так, волю вы возьмеце сабе, а «спакойную працу» ахвяруеце мужыку-селяніну. «Працуй, мілы, хадзі за сахой па панскіх загонах, працуй на пана ад раніцы да цёмнай ночы, а не захочаш — бізуном прымусім дзеля таго, што воля — «панская». Пазбавіўшы мужыка ад маскаля, пан сам мацней сядзе яму на карак і будзе бізуном сьцябаць. Дык якая-ж карысьць мужыку ад такой волі. Ці маскаль будзе біць бізуном, ці свой пан . . . Я лічу, што апошняе больш крыўдна. Як-жа, сваёю кроўю мужык волю здабыў, а пан яе украў.

БІСК. КРАСІНСКІ: Вы вельмі мыляецеся і дарэмна уносіце занадта гарачнасьці. Час пакажа, што будзе далей, а пакуль-што паміж намі не павінна быць супярэчнасьцяў. Трэба памятаць, што толькі агульным напружаньнем сілы і з Боскай дапамогай мы дасягнем таго, да чаго імкнёмся. Вызваленьне народу ад маскалёў — вось грунтоўнае наша заданьне . . .

(Уваходзіць камэрдынэр.)

КАМЭРДЫНЭР: Яснавяльможны пан Серакоўскі.

УСЕ: А-а-а . . . нарэшце.

(Лаппа выходзіць на спатканьне.)

БІСК. КРАСІНСКІ: Спадзяюся, наша размова ня будзе перашкодаю у далейшай нашай працы. *(Падае руку.)*

(Уваходзіць Серакоўскі і Лаппа.)

ЛАППА: А мы думалі, што цягнік спазьніўся.

СЕРАКОЎСКІ: Не, я затрымаўся з кур'ерам з Варшавы.

ЛАППА: Знаёмы? Прадстаўнікі чырвонага жонду.

СЕРАКОЎСКІ: А-а. Вельмі рады бачыць вас тут на сходзе, якi вырашыць наш лёс.

ДОМБ: Лёс нашага народу.

СЕРАКОЎСКІ: Але, так. І хаця *(іранічна)* я і капітан расейскага генэральнага штабу, але для вас, панове, я — ваявода усіх аддзелаў паўстанцаў Беларусі і Літвы.

УСЕ: Віват!

СЕРАКОЎСКІ: А пана Каліноўскага няма?

СТАРБЕЙКА: Чакаем з хвіліны на хвіліну.

СЕРАКОЎСКІ: Як у вас, ваша эксцэленцыя? Прамовы маюць уплыў? Запісваюцца у паўстанцы?

БІСК. КРАСІНСКІ: Даў загад усім ксяндзом. Але цяжка, урад сочыць.

СЕРАКОЎСКІ: Нічога. Хутка будзе другі урад, наш. Уласны. А у вас, панове, як аддзелы фармуюцца?

ДОМБ: Весткі маюцца у Каліноўскага.

СЕРАКОЎСКІ: Вельмі добра. Трэба сьпяшацца з арганізацыяй аддзелаў. Я маю весткі, што у Варшаве ужо пачалося. Трэба карыстацца мамэнтам і узгодніць нашыя чыннасьці з Варшаўскім жондам. У той час, калі маскоўскі урад будзе заняты барацьбой з паўстанцамі у «Царстве польском», мы павінны раптоўна і з пэўнасьцю падняць паўстаньне на Беларусі і Ліцьве і, дружна вядучы справу, дасягнуць поўнага вызваленьня Беларусі ад царскіх жандараў.

Натальля Арсеньнева

ВЯЧОРНЫЯ АБРАЗКІ

Вятраны змрок . . . Старыя вербы
Над рэчкай прáнікамі пяраць
На шэрай, воднай палатніне.

Ўгары, праз рэдкіх хмараў шчэрбы
Зіркае месяц круглатвары
Зялёнасіні.

Зіркае ў цемру, што лагчынай
Паўзе і вільгацяю сьвежай
Дубцы лазы надрэчнай мочыць.

А вецер трэпле балачыны
Ў гары раскіданай адзежы
І ў даль валочыць . . .

ДОМБ: І паставіць сваіх.

СЕРАКОЎСКІ: Плян чыннасьці мною ужо апрацаваны. Сродкі маюцца. Цяпер застаецца толькі прыняць мой плян, падлічыць сілы і з Богам за вызваленьне.

ЛАППА: Я лічу, што можна прыступіць да справы і пачаць наша паседжаньне.

ДОМБ: Я-б лічыў патрэбным пазнаёміцца з паглядамі і прапазыцыямі чырвонага жонду.

СЕРАКОЎСКІ: А, пана Каліноўскага?

ЛАППА: Я думаю, што адсутнасьць пана Каліноўскага не перашкодзіць нам азнаёміцца у кароткіх рысах з плянам, дый да таго-ж наўрад пан Каліноўскі і вы, панове, будзеце пярэчыць, бо зноў кажу — мэта адна. Нязгоднасьці могуць быць толькі у драбніцах.

СЕРАКОЎСКІ: Зразумела. І на мой пагляд пан Каліноўскі будзе згодзен з большасьцю. Дык вось, панове, у кароткіх рысах, — мой плян справы ухвалены у Пецярбурзе нашымі.

ДОМБ: Кім?

СЕРАКОЎСКІ: Нашымі.

ДОМБ: Вашымі? Так, так.

СЕРАКОЎСКІ: І. Жонд народовы пасылае у кажны павет да памешчыкаў па некалькі сваіх агентаў (эмісараў).

II. Агенты, супольна з памешчыкамі павінны схіліць сялян на сваю старану і арганізаваць з іх вялікія аддзелы.

III. Пасьля арганізацыі вайсковых аддзелаў жонд народовы аб'яднае гэтыя асобныя аддзелы у адну агульную армію, з якой і пачынае барацьбу з расейскім войскам.

IV. Жонд народовы і, галоўна, ваявода накіроўваюць усе свае сілы на тое, каб як мага надалей працягнуць паўстаньне: папершае для таго, каб на нас зьвярнула увагу Эўропа, а падругое — каб дасягнуць ейнага спачуваньня і дапамогі, а на гэта спачуваньне мы можам разьлічваць, грунтуючыся вось на якіх довадах: —

Мы ведаем, што прынц Напалеон III зьяўляецца кузэнам французскага імпэратара, які прыхільны да палякаў. Князь Чартарыскі і іншыя за час паўстаньня схіляць французскага імпэратара на старану палякаў і ён, карыстаючыся сваёй магутнасьцю, уцягне усю Эўропу. Пашле у Пецярбург некалькі пагражаючых нот; расейскі палахлівы урад спалохаецца, бо з аднаго боку Эўропа, — а з ёю спрачацца ня будзеш, — з другога — паўстаўшая Польшча і Беларусь. У самой-жа Расеі, дзякуючы існаваньню партыі Герцэна і Бакуніна, ня зусім спакойна; дзеля гэтага расейскі урад бясспрэчна выканае усе патрабаваньні Эўропы і дасьць поўную аўтаномію паўстаўшым за сваю незалежнасьць народам.

Вось чаму мы павінны, як мага, далей працягнуць паўстаньне, а для гэтага патрэбна поўнае яднаньне; ніякіх супярэчнасьцяў не павінна быць. Мэта адзіная, вялікая, сьвятая і з дапамогай Чанстахоўскай і Вострабрамскай Матак Боскіх мы скінем маскалёў і вызвалім наш народ.

Цяпер у кароткіх рысах плян пачатку вайсковых апэрацыяў. Калі усе сілы будуць аб'яднаныя у вадно цэлае, перш за усё трэба захапіць крэпасьць Дзінабург і замацавацца. Для гэтага трэба неадкладна папрасіць дазволу на збудаваньне касьцёлу у самой цытадэлі, а потым граф Плятэр пад выглядам работнікаў будаўніцтва касьцёлу уводзіць некалькі сот узброеных паўстанцаў, якія абяз-

зброяць расейскі гарнізон і захопяць цытадэль, пры чым граф Плятэр разаб'е расейскае войска, якое, бязумоўна, зьвіцца на дапамогу цытадэлі.

Пан Зьвяржджоўскі, аб'яднаўшы асобныя аддзелы паўстанцаў Магілеўскага і часткі Менскага ваяводзтваў у вадзін корпус, захопіць места Горкі і, узмацніўшы свой аддзел студэнтамі тамашняга інстытуту, захопіць Магілеўскі артылерыйскі парк, а потым з гарматамі і музыкай пройдзе праз губэрні — Смаленскую, Цьвярскую, Маскоўскую, па дарозе далучаючы да сябе усіх нездаволеных урадам і на чале паўмільлённай арміі зьявіцца у Казань, злучыцца з тамашнімі паўстанцамі, паднятымі Кеневічам, які павінен гэта зрабіць на дадзеныя яму 15.000 руб. і такім чынам скончыцца існаваньне Расеі. Адначасна сам я еду у Ковенскую губэрню арганізаваць з паўстанскіх аддзелаў армію у некалькі карпусоў, з якімі буду награжаць расейскаму войску, высланаму супроць мяне, і потым увайду у сувязь з рэвалюцыйнымі войскамі Царства Польскага і для агульных апэрацыяў злучуся з чужаземным дэсантам.

Вось у вагульных рысах мой плян.

УСЕ ПРАДСТАЎНІКІ БЕЛАГА ЖОНДУ: Брава! Брава! Геніяльны плян! Б'ём напэўна.

ЛАППА: Панове, плян складзены так геніяльна, што, здаецца, двух паглядаў быць ня можа.

СЕРАКОЎСКІ: Пры гэтым лічу неабходным паведаміць, што матар'яльныя сродкі маюцца, зброя ёсьць.

ЛАППА: Прапаную прыняць. Згодны, панове?

ДОМБ: Я прапаную пачакаць Каліноўскага.

СЕРАКОЎСКІ: Ведаючы добра пана Каліноўскага, як горача адданага гэтай сьвятой ідэі, я пэўны, што ён згодзіцца.

(Каліноўскі зьяўляецца праз дзьверы на балькон.)

КАЛІНОЎСКІ: Мыляецеся. Каліноўскі ня згодзіцца. Выбачайце, панове, што я зьяўляюся такім нязвычайным чынам — за мной сочаць ад самой вёскі. Перасьцярога прымусіла мяне забыцца аб існаваньні парадНага уваходу. Добры вечар, яснавяльможныя. Я чуў усё, але не хацеў да часу перапыняць будоўлі паветраных замкаў пана Серакоўскага, а цяпер пастараюся іх зруйнаваць. Згаджаюся, плян збудаваны геніяльна, але геніяльны ён па сваёй непрадбачнасьці і глупству.

УСЕ: Дазвольце, гэта абраза. Пратэстуем! Плян прыняты жондам нарадовым.

КАЛІНОЎСКІ: Жондам памешчыкаў, магнатаў. Гэтага мала. Ёсьць яшчэ жонд чырвоны, жонд усяго беларускага народу. Гэты жонд будзе для вас крыніцай жывой сілы, а бяз нас ні сялянства, ні работнікі за вамі ня пойдуць.

СЕРАКОЎСКІ: Чаму ня пойдуць?

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Якая самаўпэўненасьць.

КАЛІНОЎСКІ: Якая тупая недарэчнасьць.

ЛАППА: Панове, ня будзем гаварыць адзін аднаму словы любасьці і пяройдзем да справы.

КАЛІНОЎСКІ: У п. п. I і II вашага «геніяльнага» пляну гаворыцца:

(разгортвае паперу)

СЕРАКОЎСКІ: У вас ёсьць поўны мой плян?

КАЛІНОЎСКІ: Ня дзівіцеся, яснавяльможны пан — для чырвонага жонду нічога таемнага няма. Дык у п. п. I і II гаворыцца: «Агенты супольна з памешчыкамі схіляюць на сваю старану сялян і арганізуюць аддзелы». А як вы думаеце, шаноўныя панове, гэтым агентам і памешчыкам сяляне шыі ня скруцяць?

СЕРАКОЎСКІ: Вы гаворыце глупства: сяляне сьпяць і бачаць, як-бы вызваліцца.

КАЛІНОЎСКІ: З-пад каго? З-пад улады памешчыка, — ці-то маскаль, ці-то паляк. Правільна. Селянін сьпіць і бачыць, як-бы атрымаць зямлю, сілком адабраную у яго панам. Як-жа вы разьлічваеце на посьпех, калі кажны селянін у душы песьціць думку паўстаць проці вас-жа, паноў, прагнаць вас з зямлі і самаўпраўляцца. Ён ненавідзіць панскую уладу бізуна і ланцугоў, яму свая улада, народная, — мілейшая. І калі вы запраўды чэсна і бескарысна гатовы ісьці з народам — дык выслухайце у кароткіх рысах плян і нашага чырвонага жонду і прызнайце яго, бо гэта дыктуе само жыцьцё, народ; у ім увесь посьпех нашай агульнай справы. Памешчыкі, манастыры, касьцёлы — самохаць адмаўляюцца на карысьць малазямельных сялян і батракоў бяз выкупу ад свае зямельнай маёмасьці, пакінуўшы сабе столькі, сколькі яны самі змогуць апрацаваць . . .

УСЕ: Арыгінальна.

ЛАППА: Ты працаваў, зьбіраў, а потым усё аддай.

КАЛІНОЎСКІ: Згадзіцеся, панове, праца ваша была не вялікай, а зьбіраў вам мужык пад пагрозай бізуна. Далей: для тых, хто будзе упарты і ня згодзіцца самохаць на падзел, — утварыць суд, найвышэйшы трыбунал, які пільна будзе сачыць і прымушаць непакорлівых сродкамі прымусу. Разьдзяліць усю Беларусь на вайсковыя раёны, раёны — на паветы, на станы і у кажны назначыць прадстаўніка ураду, з даручэньнем арганізаваць вайсковыя аддзелы, начальнікаў-жа аддзелаў назначае сам чырвоны жонд па свайму выбару. Зьнішчыць клясавыя прывілеі. Паўнамоцным прадстаўніком народу зьяўляецца народны чырвоны жонд. Вось схэматычны плян падрыхтоўчых крокаў да паўстаньня. Калі вы запраўды адданыя гэтай вялікай народнай справе, вы павінны згадзіцца. А не — нашыя дарогі разыходзяцца.

(Паўза.)

ЛАППА: Панове, што скажаце? Як вам падабаецца плян пана Каліноўскага?

БІСК. КРАСІНСКІ: Зьняць копію і захаваць для гістарычнага музэю будучай Беларусі, як экзэмпляр чырвонага глупства.

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: У таго, хто складаў плян, напэўна кроў прыліла у мазгі, вось чаму іх жонд завецца чырвоным. Хе-хе-хе.

КАЛІНОЎСКІ: Гэта думкі і жаданьні народу, на які вы ускладаеце надзею. Вы губіце пачатую справу вызваленьня.

СЕРАКОЎСКІ: Ня турбуйцеся. Ваш чырвоны жонд мы заменім ксяндзамі. Гэта лепшыя агітатары, а за Чанстахоўскую і Вострабрамскую Матку Боскую народ пойдзе у вагонь і у ваду.

КАЛІНОЎСКІ: Не спрачаюся. Гэта каста пакуль-што мае сілу, але прыйдзе час, калі народ раскусіць іх, як раскусіў ён паноў.

СЬВЕНТАРЖЭЦКІ: Пакуль ён будзе раскусваць — зубы паламае, а быдла, ды яшчэ бяз зубоў — ня страшна.

КАЛІНОЎСКІ: Быдла. Вось гэта слова расшыфроўвае ваш плян. На крыві гэтага быдла вы будуеце сваё асабістае шчасьце. Папярэджаю: распражыце гэта быдла самохаць, пакуль ня позна. Калі гэта быдла само пачне распрагацца з панскага хамута, дык у захапленьні шаленства усё растопча.

СЕРАКОЎСКІ: Я лічу зусім непатрэбным далейшую размову. У тую пару, калі ужо пралілася кроў нашых аднадумцаў, ня час займацца спрэчкамі. Хто ня з намі, той проці нас.

(Прадстаўнікі чырвонага жонду апранаюцца.)

(Уваходзіць камэрдынэр.)

КАМЭРДЫНЭР: Яснавяльможны пан Дзюлёран.

ЛАППА: А, прадстаўнік Варшаўскага жонду. *(Выходзіць.)*

СЕРАКОЎСКІ: Вось бачыце, хто з намі ідзе. Усё Царства Польскае. Усе аб'яднаюцца вакол аднэй ідэі . . .

КАЛІНОЎСКІ: Заснаваць каралеўскую Польшчу з далучэньнем Літвы.

(Уваходзяць Дзюлёран і Лаппа.)

ЛАППА: Панове. Наш высокі госьць паўнамоцны прадстаўнік Варшаўскага жонду нарадовага.

КАЛІНОЎСКІ: Галоўны акцыяніст зьявіўся, зараз пачнецца торг. Сябры, нам тут ня месца.

(Прадстаўнікі чырвонага жонду дэманстрацыйна выходзяць.)

Мая вам рада: не прадавайце танна народную кроў. *(Выходзіць.)*

(Паўза. Усе у непаразуменьні.)

ДЗЮЛЁРАН: Цо то ест?

ЗАСЛОНА.

(Працяг будзе)

<u>*Янка Богдан*</u>

СОН

Мне сьніўся сон: я йшоў цудоўным краем,
Вакол квітнела пышная вясна!
З нізін, з палёў запахлаураджаем,
А калі вецер хмары прыпадняў, —
Убачыў я: плылі над краем зоры,
І дзе ні глянь — усюды васількі,
І ўсюды сінь таілася прастораў,
А з іх ішлі крывіцкія палкі.

Ішлі... як дзіў... магутным, цьвёрдым крокам,
З агнём ў вачох і стальлю на грудзёх.
Я цешыўся: мой край не адзінокі!
Ён прыйдзе да вялікіх перамог!
І бачыў я — блішчэлі ярка зоры,
І дзе ні глянь — усюды васількі,
І ўсюды сінь таілася прастораў,
А з іх ішлі крывіцкія палкі!

1944 г.

В. Ластоўскі як этнограф

Як ведама, беларуская народная культура, асабліва духовая, спарадзіла дзякуючы сваёй жывучасьці і багацьцю відаў вялікае зацікаўленьне у вучоных XIX і XX ст. Усьлед за вучонымі пачалі зьбіраць, запісваць і друкаваць беларускую народную творчасьць таксама і розныя выпадковыя людзі. У выніку гэтага стварылася даволі багатая друкаваная этнаграфічная літаратура, якая нясумніўна прычынілася у вялікай меры да адраджэньня новай беларускай літаратуры. Успомнім вось хаця выдатных аўтараў з гісторыі беларускае этнаграфіі, а наймена З. Радчанка, Ю. Крачкоўскі, Багдановіч, Раманаў, Шэйн, Нікіфароўскі, Федароўскі, Карскі і інш. Гэтыя аўтары моцна разрэклямавалі сваймі працамі бясцэннае багацьце беларускае душы, беларускага народнага таленту. І па сяньня іхныя працы зьяўляюцца, можна сказаць, галоўнымі крыніцамі для габінэтных працаўнікоў-дасьледнікаў беларускае этнаграфіі.

В. Ластоўскі, працуючы над беларускім слоўнікам і інш., напэўна не выпускаў з рук працы успомненых аўтараў, а у васаблівасьці Раманава і Федароўскага. Вось ён бачыў, што яшчэ ня усё ахоплена друкам у галіне беларускай этнаграфіі, што шмат чаго яшчэ недакладна зроблена і таму сам браўся і за гэту галіну.

Заінтарэсаваньні В. Ластоўскага на ніве беларускай культуры, як ведаем, былі проста неабмежаваныя. Ён за усё браўся і усё рабіў, што толькі мог і умеў зрабіць для дабра свайго крывіцкага народу. Поруч са зьбіраньнем гістарычных, літаратурных і моўных матар'ялаў, зьбіраў В. Ластоўскі і этнаграфічныя багацьці свайго народу.

У дапамогу будучаму біяграфу В. Ластоўскага, мы тут падаём ягоныя этнаграфічныя працы:

Ластоўскі В.: Загадкі. Вільня, 1918, бал. 24.
Ластоўскі В.: Прыпеўкі (Песьні песень). Вільня, 1918, бал. 32.
Ластоўскі В.: Калядная песьня. Гісторыя Беларускай (Крыўскай) кнігі. Коўня, 1926, бал. 631—632.
Ластоўскі В.: Матар'ялы да беларускага зельніка. «Крывіч», Коўня, 1923, № 4, бал. 40—44.
Власт.: Жывая старасьвеччына. «Крывіч», 1926, № 1, бал. 73—78.
Власт.: Слуцкія паясы. «Крывіч», 1924.
Власт.: І. П. Фурман. Крашаніна (Рэцэнзія). «Крывіч», 1925, № 2, бал. 119—120.
Власт.: Крыўска-беларускі іменьнік. «Крывіч», 1923, № 6, бал. 34—43.
В. Л. Таўталёгія (выбрана з Раманава, Шэйна, Крачкоўскага і запісаў В. Л. з 1910—1914 г. г.). «Крывіч», 1924, № 1, бал. 90—91.
В. Л. Крыўскі варыянт аб Ільлі Мурамцы. «Крывіч», 1924, № 2, бал. 27—31.
Л. А.: А. Шлюбскі. Крашаніна (набіванка). Рэцэнзія. «Крывіч», 1926, № 1, бал. 115.
Л. А.: Крыўска-беларускія прыповесьці. «Крывіч», 1923, № 6, бал. 4—8.
Л. А.: Аб значэньні слова «бонда». «Крывіч», 1923, № 3, бал. 51—52.
Т. О.: Казкі. «Крывіч», 1923, № 4, бал. 6—8.
В-т: Аб каменях-краўцох. «Крывіч», 1923, № 6, бал. 46—47.
О. У.: Навязі і кудляні. «Крывіч», 1926, № 1, бал. 107—108.
С. Т.: Эпізод сьмерці «Кастуся». «Крывіч», 1926, № 1, бал. 107.
Т. О.: Сонечнае калясо. «Крывіч», 1926 г., № 1, бал. 111.
У. С.: Што такое «Дунай». «Крывіч», 1923, бал. 52.
В. А.: Прага, прога. «Крывіч», 1924, № 2, бал. 107.
Пагашчанін: Да шуканьня крыніц народнай творчасьці. «Крывіч», 1923, № 3, бал. 44—47.
Пагашчанін: Крывічанскія дзяды. «Крывіч», 1927, № 12, бал. 66—69.
Пагашчанін: Пагост. (Успаміны з нядаўнай мінуўшчыны.) «Крывіч», 1925, № 2, бал. 86—90.
Ю. Верашчака: Смаленская легенда аб сьв. Мэркурым. «Крывіч», 1924, № 1, бал. 23—31.
Ю. Верашчака: Стара-беларуская калядка. «Крывіч», 1924, № 4, бал. 34—35.
В. Л.: Крыху цікавых слоў. «Наша Ніва», Вільня, № 50.
Ластоўскі В.: Аб ганчарсьцьве нашым даўней і цяпер. «Н. Ніва», 1913, № 10.
Власт.: Сож і Непро. «Н. Ніва», 1911, № 2.
Власт.: Купальле. «Н. Ніва», 1911, №№ 25, 26; 1912, № 22.
Власт.: Каляды. «Н. Ніва», №№ 51, 52, 1914 г.
Власт.: Каляда-грамавіца. «Н. Ніва», 1909, №№ 51, 52.
Л. В.: Колькі слоў аб даўнай веры беларусаў. «Н. Ніва», 1910, №№ 15, 16, 17.
Л-скі: Каменная труна (беларуская народная легенда). «Гоман», №№ 5, 6, Вільня, 1917.
В. Л.: Абычаёвае права беларускага сялянства». «Гоман», 1917, №№ 21, 24.

Як бачым, В. Ластоўскі, дзеля недахопу адмысловага этнаграфічнага часапісу, друкаваў сабраныя этнаграфічныя матар'ялы і апрацаваньні у тагачасных беларускіх газэтах і у часапісе «Крывіч», які выходзіў у Коўні ад 1923 да 1927 г. (да выезду В. Ластоўскага у Менск). Дык вось В. Ластоўскі друкаваў этнаграфічныя матар'ялы у газэце «Гоман», «Наша Ніва», якія выходзілі у Вільні, і у часапісе «Крывіч», што друкаваўся у Коўні.

У сяньняшніх ваенных абставінах мы маем магчымасьць падаць весткі толькі аб тых працах (этнаграфічных) В. Ластоўскага, якія друкаваліся за межамі былой БССР. Асьцярожна можна дапускаць, што у былой савецкай Беларусі Ластоўскі ніякіх сваіх этнаграфічных працаў ня выдаў. Быў ён там заняты перадусім працаю арганізацыйна-адміністрацыйнай у Інбелкульце. Пры тым, Ластоўскаму давялося працаваць у Акадэміі толькі тры гады; пасьля быў высланы з Беларусі.

В. Ластоўскі пад этнаграфічнымі працамі рэдка падпісваў сваё поўнае прозьвішча. У большыні ён пісаў пад рознымі псэўданімамі, якія пашчасьціла расшыфраваць, дзякуючы ягонаму блізкаму супрацоўніку, фактычнаму рэдактару часапісу «Крывіч» — А. М. і гэтым навялічыць бібліяграфічны багаж В. Ластоўскага у галіне беларускай этнаграфіі.

З навуковага гледзішча заслугоўваюць на увагу тыя этнаграфічныя матар'ялы В. Ластоўскага, якія хіба ён і сам уважаў за менш вартасныя, а наймення падпісаныя псэўданімам «Пагашчанін» і некаторыя з тых, што друкаваныя у «Нашай Ніве» і «Гомане». Шырэй аналізаваць гэтыя матар'ялы мы дзеля аграніччанасьці месца у часапісе ня маем магчымасьці, але падчыркнём, што «Пагашчанінавы» апавяданьні - успаміны «Пагост», «Крывічанскія дзяды», а таксама «Да шуканьня крыніцаў народнай творчасьці» маюць вялікую этнаграфічную вартасьць. Тут В. Ластоўскі бяз ніякай «напышанасьці вучонага» проста, але дакладна і вобразна адмалюваў тое, што бачыў, што чуў ад сваіх дзядоў, бацькоў і суседзяў і што перажываў у дзіцячыя гады у сваёй роднай Дзісеншчыне і Браслаўшчыне. Вось таму гэтыя ягоныя успаміны-апавяданьні і маюць вялікую этнаграфічную вартасьць, бо яны адлюстроўваюць глыбіню таямніцаў і веды беларускай народнай псыхікі.

Пэўна-ж пры гэтым, што і шматлікія іншыя матар'ялы В. Ластоўскага маюць не малую этнаграфічную вартасьць, як прыкладам: «Слуцкія паясы», «Права абычаёвае у беларусаў» ды інш.

Дадаўшы да пералічаных этнаграфічных працаў В. Ластоўскага і працу, якую ён унёс пры арганізацыі этнаграфічнага аддзелу Менскага Гістарычнага Музэю, пры арганізаваньні этнаграфічных экспэдыцыяў ды рэдактарсьцьве у этнаграфічных выдавецтвах пры Інбелкульце (Беларускай Акадэміі Навук), дык можам з усёй упэўненасьцяй сказаць, што імя Вацлава Ластоўскага у гісторыі беларускай этнаграфіі будзе запісана на пачэсным месцы.

Этнограф.

Алесь Салавей

*

Ізноў я нарадзінаў дзень спаткаў.
Мне сяньня дваццаць два гады мінула.
Час немалы... Але ён ня гушкаў
Мяне ў сваёй калысцы з ласкай чулай.
Мяне ён выкінуў зь яе. Аддаў
На зьдзек пары цяжкой і злому ветру;
Хоць шмат куды нявветліва кідаў —
Радзіма мне заўжды была прыветнай.
Я ўспамінаю Койданаў сівы;
А потым — Менск, Лагойск з прыгожай Гайнай;
Зноў Менск, пасьля — Ільля і паплавы
Паблізу ў прыгажосьці нязвычайнай.
А сяньня Рыга — горад хараства;
Прыгледзішся — пануры і халодны:
Зь людзьмі сустрэнешся — няпрыязьні жарства,
Зірнеш на сьвет — сыры і непагоды.
Тут мякка сьцелюць, але жорстка спаць,
А ў нас — хоць жорстка, але мякка целу.
Ну як радзіму мне не ўспамінаць,
Калі душа спагады тут ня стрэла?
Ну як, ну як, калі тут золь адна?
Калі мне вочы колець у вадчаі?..

Я келіх адзіноты п'ю да дна
І дваццаць трэйці год жыцьця страчаю.

Рыга, 1. 5. 1944 г.

КУЛЬТУРА ПОЛАЦКАГА КНЯСТВА

Полацкае кнства — адно з найбольш старадаўніх незалежных гаспадарстваў Беларусі, адно з самых славутых і прывабных часоў беларускага нацыянальнага жыцьця. Ведамае паводля гістарычных сьветчаньняў ужо да IX стагодзьдзя Полацкае кнства, дзякуючы сваёй незалежнасьці ад Кіеўскага палітычнага цэнтру у XII стагодзьдзі раскінулася ад ракі Дзьвіны, праз Нёман, аж да Прыпяці. Паводля свайго мейсца і становішча Полаччына перагараджала шлях у Скандынавію і наагул у Заходнюю Эўропу і таму была значным гандлёвым абшарам сярод славянскіх земляў. Удалыя, пераможныя паходы полацкіх князёў з даўняга часу несьлі з сабою славу Полаччыны, стваралі шмат легендаў і апавяданьняў аб ейным жыцьці.

Парадак Полацкага кнства, дзе князі, іхняя дружына, веча і народ, мелі поўную салідарнасьць, таксама садзейнічаў палітычнаму і гаспадарскаму развою Полаччыны. Усе гэтыя прычыны і абставіны уклалі вельмі удзячную глебу для росквіту у Полацкім княсьцьве беларускае нацыянальнае культуры, каторая з прыняцьцем хрысьціянства набывае усё далейшыя і большыя свае каштоўнасьці. Сталыя зносіны з Бізантыяй, куды часьцяком траплялі полацкія князі, дзе яны атрымлівалі звычаі пышных двароў, кроўныя сувязі і культурныя уплывы, прымушалі валадароў Полаччыны традыцыянаваць усё бачанае і у сябе, зьяўляцца апякунамі і сябрамі рэлігіі, навукі і мастацтваў. Яны трымалі багатыя, раскошныя двары, мелі пры іх прафэсыйных мастакоў: паэтаў, складальнікаў герайчнага эпасу, рапсодаў-баянаў, сьпевакоў, маляроў, музыкаў. Летапісы таго часу вельмі яскрава кажуць нам, што пры уваходзе князёў «біялі у бубны і скаўраны, трубілі у дубасныя трубы», а калі: «ідзеша бе князь і седа, дык відзе многім іграюшча перад ім, другім жа арганымі галасы пяюшча . . . Яко жа звычай ёсьць перад князем». Жыцьцё Полацкага кнства перш за усё працякала у змаганьні з ворагамі, у сталых клопатах бараніць сваю зямлю ад частых нападаў, таму і у мастацтве гэтага пэрыяду разьвіваліся ратныя, вайсковыя сюжэты, карысталіся папулярнасьцяй прафэсіі трубачоў, бубністыяў, скаўранічыкаў, сьпевакоў-рапсодаў, пашыраліся жанры быліннага, апавядальнага, герайчнага эпасу. Аб гэтым сьветчаць першыя гістарычныя дакуманты народных эпічных паэмаў, якія менавіта узьніклі на Полаччыне і каторыя расказваюць нам аб полацкіх уладарох: княгіні Рагнедзе (X ст.), князю Рагвалодзе (X ст.), Вялікім Князю Усяславе, што атрымаў у народзе прозьвішча Чарадзея (XI ст.) і аб ягоным праўнуку Усяславе Васільлевічы (XII ст.). Выдатная агульна-славянская паэма «Слова аб палку Ігаравым» (XII ст.) гэтак перадае змаганьне Полацкага кнства і ягонага князя Усяслава Чарадзея: «Заскочыў Усяслаў да горада Кіева і даткнуўся пікаю да залатога Кіеўскага пасаду . . . адчыніў вароты Ноўгараду. разьбіў славу Яраславу». Пры бойцы на Нямізе рацы з кіеўлянамі . . . «князь Усяслаў людзьмі кіраваў, князём гарады падпарадкаваў, а сам па начох ваўком бегаў: з Кіева у Тмутаракань, да пятухоў забягаў, вялікаму Хорсу ваўком дарогу перасякаючы». Тая самая паэма «Слова аб палку Ігаравым» разгортвае з прыгожасьцяй і шчырасьцяй вобраз старадаўняга сьпевака Баяна: «О, Баяне, салавей даўняга часу! . . . ня дзесяць сакалоў на лебядзіны груд пушчаў: гэта ён чарадзейныя пальцы свае на ажываўшыя струны ускладаў, яны-жа быццам самі князём славу ракаталі».

Мінулае пісьменства апісвае і піры і гульні у князёвых дварох, дзе ужо былі патрэбныя гумарыстычныя, жартоўныя і танцоўныя жанры мастацтва. Тут ува усю шыр разгортвалі сваю дзейнасьць скамарохі-актэры, сьпевакі, танцоры, музыкі, якія са сваймі ігрышчамі і пацехамі заўсёды былі жаданымі гасьцямі. Полацкае кнства бяз сумліву рана пазнаёмілася і з іншаземным мастацтвам. Буйныя гандлёвыя зносіны давалі сюды дарогу іншаземным купцом, розным гандлёвым гасьцём, праз каторых у двары прасякала Бізантыйская, Заходня-эўрапэйская і Усходняя культура. Няма сумліву і у тым, што тыя-ж гандлёвыя госьці, набачыўшы мастацтва пры полацкіх князёвых дварох, на народных плошчах, завазілі яго і да сваіх земляў.

Жыцьцё князёвых двароў было гэткім пышным, што у народзе яно уяўлялася як казачнае шчасьце. У сваім быце народ і да сучаснасьці захаваў назовы: князь, дружына, розныя звычаі князёвых этыкетаў, форму іхнае вопраткі, абутку, зброі. Нядарма, прыкладам, народны вясельны абрад паказвае жаніха як князя, нявесту — як княгіню, дружкоў і падружак — як дружыну, прыезд маладых — як князёвы цягнік. Полацкае кнства, будучы за палітычна-культурны цэнтар, ня толькі з даўняга часу пакінула свой выдатны сьлед у літаратуры, малярсьцьве, музыцы, архітэктуры, але і вылучыла у гэтых галінах нямала ведамых і таленавітых сваіх прадстаўнікоў. Гэтак, выдатнаю культурна-асьветнаю дзеячкаю была княжна Афрасіньня-Прадслава Полацкая, унучка Усяслава Вялікага. У Сялцы ля Полацку яна заклала жаноцкі манастыр, каторы быў распаўсюджвальнікам культуры. Афрасіньня Полацкая арганізавала перапіс кніжок, сама стварала царкоўныя акафісты, трапары і малітвы, апекавала і кіравала царкоўнае мастацтва (сьпевы, малярства, літаратура). На ейны загад у манастырскай царкве Хрыста-Спаса быў зроблены надзвычайна прыгожы крыж з золата, аздоблены дарагімі каменьнямі, з маляванымі міньятурамі. Гэтая майстроўная праца была выкананая беларускім полацкім мастаком Лазарам Богушам (XII ст.). Надпіс на крыжы, між іншага, становіць сабой наступныя словы: «Госпадзі памажы рабу сваему Лазару, названаму Богушу, зрабіўшаму крыж гэты царкве сьвятога Спаса і Апрасіньві». Паводля свайго выгляду і артыстызму выканаьня крыж зрабіўся найлепшым помнікам старажытнага беларускага мастацтва, каторы нічым не уступае помнікам Бізантыі і Заходняе Эўропы. Трэба наагул сказаць, што будаваньне цэркваў, іхная архітэктура, роспісь, аздоба і убраньне, мастацтва сьпеваў у гэтых цэрквах знаходзілася на Полаччыне на вылучна высокім узроўні (на прыклад, вывезены з Бізантыі) і зьдзіўляла сваім хараством. Асабліва тут набылі славу сабор сьв. Сафіі у Полацку і царква Хрыста-Спаса у Сялцы.

Сваё значаньне вялікага культурнага абшару Полаччына захоўвае і у вааб'яднаным беларускім гаспадарсьцьве — Вялікім Беларуска-Літоўскім княсьцьве і надалей падтрымлівае сваю славу. Полацак быў радзімай і першым мейсцам дзейнасьці найлепшага сына сваёй бацькаўшчыны Ф. Скарыны (XV—XVI ст.) — першага доктара мэдыцынскіх навук і першага беларускага друкара, што упяршыню выдаў кнігу «Біблія руска выложена доктором Франціском Скоріною із славнага града Полоцька, Богу ко чті і людзем посполітым к доброму наученію». Тут будаваліся адны з першых школаў (XVI ст.), друкаваліся кніжкі. Полаччына была мейсцам, куды патрапілі ранейшыя дакуманты школьных тэатральных паказаў — гэтак званыя вэртэпныя драмы (XVIII ст.). У гісторыі нараджэньня духоўных містэрыяў Полацку належыць таксама першае мейсца. За аўтара гэтых містэрыяў быў выдатны полацкі сьвятар і дзеяч Сымон Полацкі (XVII ст.). Духоўныя містэрыі, пад назовам беларускіх, разам з іхным аўтарам — пранікалі да расейскіх двароў цара Аляксея, царэўны Сафіі і цара Пятра I, а адгэнуль распаўсюдзіліся ва усёй Расеі. Пра іх праўду напрарочыў Сымон Полацкі:

> «Магнітам натреннае железа приемлет сілу магніту: іглы железныя унемлет».

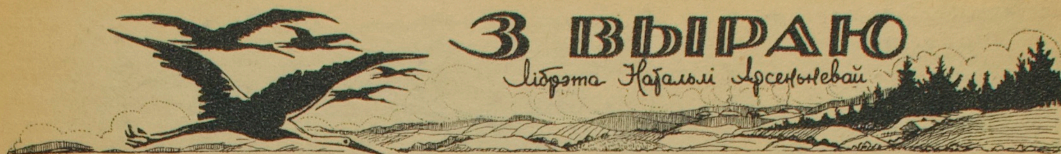
М. Шчаглоў.

Р. Крушына

У ДАРОЗЕ

Цяжка мне ў гадох ісьці.
Я спыніў апошні крок.
Латва ў зацішы ў лісьці
Хараством усьцешыў зрок.
Там паміж бяроз і хвой
Супакой знайсьці я мог.
Сіньва над галавой,
І трава шасьціць ля ног,
І сасонку вецер гне,
Пахне смолка з-пад кары.
Лес як быццам шэпча мне:
— Сядзь, вандроўнік, пакуры.
Я-ж ня маю тытуню,
Наагул і ня куру.
Сяду, крыху адпачну,
Свой настрой аддам пяру.
Ня цыгаркі горкі дым
Верш спаўе маю душу.
Стану зноў я маладым,
Песьняй стому заглушу.

18. I. 44.

(Працяг).

ДЗЯЎЧАТЫ: Сваты! Сваты прыехалі!

МАЦІ: Ах, Божухна!
(Пачынаецца мітусьня. Бацька хутка ідзе да лавы і, сеўшы пры стале, пачынае пільна поркацца у падраным хамуце. Маці кідаецца абціраць сталы і лавы, Настуля уцякае за печ і там моцна прытуляецца да Пятруся. Чуецца стук у дзьверы. Усе маўчаць. Стук паўтараецца.)

БАЦЬКА: Просім!
(У хату уваходзіць Сьцяпан са сваім дзядзькам — сватам, абодвы у кажухох і бурках.)

СЬЦЯПАН і СВАТ *(Ад парогу.)*:
Добры вечар, людзі добрыя!

БАЦЬКА і МАЦІ *(Не падымаючы галавы.)*: Добры вечар!
(Маўчаньне... Сват і жаніх тупаюць ля парога. Дзяўчаты сьмяюцца, зьбіўшыся у куце, як авечкі.)

СВАТ: Ехалі мы ля крыніцы,
Напаткалі куніцу.
Мы за куніцаю — у лясок,
Мы за куніцай — у верасок,
Па ельнічку, па бярэзьнічку,
Ажно і заблудзіліся...
(Да маладога.) Ці-ж не?

СЬЦЯПАН: А тут і завечарэла.

СВАТ: Дазвольце, людзі добрыя, напачаваць,
Ды тавару вашага патаргаваць!

БАЦЬКА *(Седзячы, як і раней.)*:
Тавару?
(Вятлівей.) Сядайце, людцы, сядайце, госьці будзеце!

СВАТ: Дзякуй, у хаце сядзелі,
А тавару не паглядзелі!

БАЦЬКА: Чаго-ж шукаеце, людзі добрыя?

СВАТ: А шукаем мы тую кветку,
Што цьвіце і ўзімку, і ўлетку.
А я на тое прысланы, —
Каб быў стол засланы!
(Пры гэтых словах гаспадар устае з лавы, падыходзіць да гасьцей і ветліва запрашае іх сесьці. Сват вядзе маладога за стол. Яны распранаюцца з большага. Бацька садзіць іх на куце. Кацярына і дзяўчаты падыходзяць бліжэй і пачынаюць сьпяваць.)

ХОР: За гарою бяроза веццье гнець,
Там наша Настулька вянкі ўець!
За ёю татухна паслы шлець,
Пакінь, дачушка, вянкі віць,
Хадзі са мною мёду піць.
Не пакіну, татухна, вянкі віць,
Не пайду з табою мёду піць,
А мне вянкі віць — любата,
А мне мёду піць — сухата!
(Малады міргае на свата. Той выймае з кішані хустачку, пасьцілае на стале і стаўляе на ёй гарэлку і хлеб, якія ён таксама выцягвае з кішані.)

ХОР: Наляцелі гусі ды з Белае Русі,
Селі, палі, на крыніцу,
Сталі яны ваду піць.
Наехалі госьці
Ды з чужой валосьці,
Селі яны за сталом,
Сталі яны мёд, віно піць,
Ды кулакамі аб стол біць...

СВАТ: Ну, дык як?
Ці знойдзем мы ў вас тую кветку,
Што красуе ўзімку і ўлетку?

БАЦЬКА: Штось ня ўцямлю, якую гэта кветку?
(Бярэ за руку Кацярыну і падводзіць яе да стала.)

СВАТ: Не, ня гэтая!

ХОР: Не, не, не, ня гэтая!

БАЦЬКА *(Хапае за рукі іншую дзяўчыну.)*:
А мо' гэтая вам да спадобы?

СВАТ: Не, ня гэтая!

ХОР: Не, не, не, ня гэтая!

БАЦЬКА *(Цягне за руку Настулю.)*:
А мо' гэтая?

СВАТ: Але, гэтая!

ХОР: Але, але, гэтая!

КАЦЯРЫНА *(Сьмяецца.)*:
Ды нашто вам краска тая?

СВАТ: А ёсьць тут у мяне агароднічак.
Ён яе паліваць будзе,
Ён яе дагледзяць будзе!
(Паказвае на маладога.)

КАЦЯРЫНА: Ён? Ды дзе-ж ён патрапіць?

ХОР: Дзе-ж, дзе-ж патрапіць?
(Усе сьмяюцца. Маці падыходзіць да стала, засьцілае чысты абрус і стаўляе на ім сватаву гарэлку.)

СВАТ *(Устае і выходзіць на сярэдзіну хаты.)*:
Сьцяпан мой не патрапіць?
(Хвасьліва.)
Ён — гаспадар у хаце.
А хата ў яго, хата!
Усім рáда! Ўсім багата!
Ў садку у нас — ці чулі?
Растуць па пудзе дулі,
Гурочкі у гародзе
Дык роўныя калодзе!
А пчолы нашы, пчолы!
Із добрага сакола!
Назносяць столькі мёду,
Што склеп наб'ём, як лёдам!
Авечкі ў нас, як коні,
Каноплі — як сасоньнік,
А ўсяго-ж чыста — многа!
Ну, словам — дзякуй Богу!
(Малады задаволена ківае галавой.)

МАЛАДЫ: Так, словам дзякуй Богу!

ХОР: Так, дзякуй, дзякуй Богу!

СВАТ: А малады — развážны,
Разумны і адважны!
Дасьць лёс з ваўком сустрэцца,
Дык на'т не скалынецца!
Чартá сустрэне ў ночы, —
На'т не апусьціць вочы.
(Штораз бліжэй у азарце падыходзіць да стала.)
А толькі замахнецца!
(Замахваецца і, няхочучы, ударае маладога.)

МАЛАДЫ: Ай! *(Сьмех.)*

СВАТ: Даруй! Бывае...
(Далей.)
Ну, хто-ж не пакахае?
(Выцірае хусткаю лоб і сядае.)

МАЦІ *(Стаўляе на стол чарку.)*:
Ой, хто-ж не пакахае!

ХОР: Не пакахае, не пакахае!

СВАТ *(Адсапнуўшыся.)*:
Ну, як жа-ж будзе?

МАЦІ: А гэта як дачушка скажа!

БАЦЬКА: Няволіць ня будзем!

МАЛАДЫ: Настуля! Няўжо-ж ты мяне не кахаеш?

СВАТ: Ну, што-ж?
(Маўчаньне. Настуля стаіць плячыма да хаты і калупае пальцам печ. Побач з ёю, заціснуўшы кулакі, стаіць Пятрусь.)

ХОР: Ляцелі каршуны цераз бор,
А селі каршуны к нам на двор.
Чаго-ж тыя каршуны лятаюць,
Яны шэрую качачку шукаюць.
Прыляцелі каршуны з сакалом.
Пасадзілі каршуноў за сталом.
Частуюць каршуноў, частуюць,
Шэрую качачку не ратуюць.
А ты, шэра качачка, хавайся,
Лютаму сакалу не' давайся!
Бо ён цябе, качачку, прыклюе,
У чужую старану панясе!

МАЦІ *(Сілком цягне Настулю за стол.)*:

ПЯТРУСЬ: Ня стрываю, дзеду!

ДЗЕД: Ціха, хлопча, ціха!
Першая гарэлка — не заручыны!

ПЯТРУСЬ: Аддадуць яе — заб'юся!

ДЗЕД: Супакойся!
(Сьцяпан прабуе прытуліць і абняць Настулю. Тая ухіляецца.)

СВАТ: Ня цурайся яго, красачка!
Ён як пацалуе — як мёдам пасмаруе!

МАЛАДЫ *(Сквапна.)*: Але, але!
Ды ці-ж тое яшчэ я патраплю?
(Агульны сьмех. Пятрусь прыглядаецца гэтай сцэне з заціснутымі кулакамі, а пасьля няпрыкметна кідаецца з хаты.)

СВАТ *(Налівае гарэлку у чаркі.)*:
Дык п'ем барыш?

БАЦЬКА і МАЦІ: Хай сама кажа!

ХОР: Ды цераз мой двор,
Ды цераз мой двор,
Цяцера ляцела.
Ды ня даў мне Бог,
Ня судзіў мне Бог,
За каго я хацела.
З кім я стаяла,
Размаўляла,
Ды падарачкі брала.
З каго кпіла,
Сьмяялася, —
Сама таму дасталася!

МАЛАДЫ: Дык ты з мяне кпіла?

СВАТ *(З абурэньнем)*: Што ты?
Хто-ж з цябе кпіць будзе, хіба дурань?
(Усе сьмяюцца. Малады хапае Настулю і хоча пасадзіць сабе на калені і пацалаваць. Настуля вырываецца, сват рагога, задаволены. У гэтым часе у сенях разьлягаецца страшэнны стукат і грукат, дзьверы з шумам рашчыняюцца і у хату урываецца натоўп мужчын у шапках, насуненых на вочы ці у кажухох, воўнаю дагары, з кіямі і віламі; наперадзе іх — пераапрануты Пятрусь, які кідаецца да Сьцяпана.)

НЕЗНАЁМЫЯ: Цюй-га! Цюйга! Бяры яго! вяжы яго!
(У хаце паўстае страшэнны перапалох. Дзяўчаты з піскам ціснуцца па кутох, сват лезе пад стол, а малады, трасучыся ад страху, спрабуе улезьці пад печ.)

ДЗЯЎЧАТЫ: Ай, разбойнікі, разбойнікі!
Ай, ай!

(Працяг будзе)

Нямецка-беларускія размовы

Абазначэньне вымовы нямецкіх словаў беларускімі літарамі:

а:, э:, і:, у:, о: — вымаўляць працяжна;
г' — як г у слове ганак ці лацінскае **g**;
ю̈ — як **і**, але з выцягнутымі вуснамі;
ö — як **э**, але з выцягнутымі вуснамі;
нг — як **н**, але вымаўляць праз нос;
усе іншыя літары — як і беларускія.

Wieviel bin ich Ihnen schuldig (ві:фі:ль бін іхь і:нэн шўльдіхь)? — Колькі я павінен Вам заплаціць?

Können Sie mir ein Paar Stiefel auf Bestellung machen (кöнэн зі: мі:р айн па:р шті:фэль аўф бэштэ́люнг má хэн)? — Ці Вы можаце мне зрабіць пару ботаў на заказ?

Gut, mein Herr, ich will gleich Mass nehmen (г'у:т, майн гэр, іхь віль г'ляйхь ма:с нэ́:мэн). — Добра, спадару, я зараз зьдыйму мерку.

Für meine Arbeit garantiere ich (фюр ма́йнэ а́рбайт г'аранті:рэ іхь). — Сваю працу я гарантую

Können Sie mir diese Schuhe zu heute nachmittag besohlen (кöнэн зі: мі:р ді:зэ шу:э цу гóйтэ на́хмітак бэзó:лен)? — Ці Вы можаце падбіць падноскі пад гэтыя камашы да сяньня папаўдні?

Setzen Sie auch neue Absätze darauf (зэ́цэн зі: аўх нóйэ а́бзэцэ дара́ўф). — Прыбіце таксама новыя абцасы.

Der Absatz ist ganz schiefgetreten (дэр а́бзац іст г'анц ші:фг'этрэ:тэн). — Заднік зусім крыва зношаны

Ein kleines Loch ist im Leder (айн кляйнэс лёх іст ім лé:дэр) — У скуры невялічкая дзірка.

Setzen Sie einen Flick darauf (зэ́цэн зі: а́йнэн флік дара́ўф)! — Пакладзіце латку на ёй!

Gesinde, Land (г'эзіндэ, лянт). —
Хутар, зямля.

Ein Gesinde von fünfzig Hektar (айн г'эзіндэ фон фюнфціхь гэкта́:р). — Хутар у пяцьдзясят гектараў.

Der Bauernhof liegt am einem Flusse (дэр ба́ўэрнго:ф лі:кт ам а́йнэм флюссэ). — Сялянскі хутар ляжыць пры рацэ.

Haben Sie dieses Grundstück gepachtet (га́:бэн зі: ді:зэз г'рунтштюк г'эпа́хтэт)? — Ці Вы арэндуеце гэты грунт?

Nein, ich bin Eigentümer des Grundstückes (найн, іхь бін а́йг'энтюмэр дэз г'рунтштюкэз) — Не, я уласьнік гэтага грунту.

Wem gehört dieses grosse Gut (вэ:м г'эгö:рт ді:зэз г'рó:сэ г'у:т)? — Каму належыць гэты вялікі двор?

Es ist ein Staatsgut (эс іст айн шта́:тсг'у:т). — Гэта дзяржаўны двор.

Ля паштовай скрынкі

— Чаму ты, Алесь, ля паштовай скрынкі бібікі б'еш?
— Я паслаў верш у часапіс. Ну, а адказ, кажуць, чакай у паштовай скрынцы. Вось і чакаю...

Задаволіў

— Паслухай... Калі я туды пайду, дык там знаходзіцца тэатральная плошча?
— Калі-б ты туды і не пайшоў, дык яна знаходзіцца там.

Ля хаты-чытальні

— У цябе курыльная паперка ёсьць?
— Бачыш: хату-чытальню адчыняюць, там павінна быць.

У Загс'е

— Паслухайце, грамадзянка, вы жадаеце забрацца з Даніловічам, а ў заяве напісана Рыгаровіч?
— Ды вы, грамадзянін, папраўце, калі-ласка. Пакуль я у чарзе стаяла, дык у другога закахалася.

На перавыбарах

Адзін прамоўца на перавыбарах у каапэратыў сказаў:
— Старых растратчыкаў мы адхілім і выберам новых.

Апэтыт

— Эх, бяда!.. Прапісаў дохтар майму Лявону чарку перад ядой...
— Дык-жа-ж тут нічога страшнага няма.
— Як няма? Ён-жа пачаў цяпер есьці па пятнаццаць разоў у дзень!

— Бабунька, ты да нас пяшком прыйшла?
— Пяшком, дзетка.
— А чаму-ж тата кажа мамусі, што цябе чорт прынёс?

Пэўны сродак

— Чаму у цябе такі выгляд? Ты хворы?
— Страшэнна баліць галава.
— Ты ведаеш, калі у мяне баліць галава, дык варта маёй нявесьце пацалаваць мяне, — тады увесь боль раптоўна праходзіць.
— Будзь хлопцам, скажы мне ейны адрыс.

Камплімэнт

Госьць, упяршыню наведаўшы дом калегі, з захапленьнем кажа гаспадыні дому:
— Якое шчасьце пазнаёміцца з вамі? Ваш муж так шмат мне гаварыў пра вас, ён вас гэтак любіць: «Мая ненаглядная Ніначка» — ня сходзіць з ягонага языка.
Гаспадыня:
— Дзіўна! Маё-ж імя — Марыя.

Будучы адвакат

— Які ты дурненькі! Ніколі праўды ня кажаш. Ну што-ж з цябе будзе, калі вялікі вырасьцеш?
— Адвакат, тата.

Хлусьня

— Спадар Заліхвацкі, праўда, што вас учора скінулі са сходняў?
— Бессаромная хлусьня! Мяне толькі наверсе выцялі у карак, а уніз я сам скаціўся.

Хто быў першы?

Аднойчы між собку лекар, інжынэр і камуністы заспрачаліся аб тым, хто быў першым чалавекам на зямлі.
Лекар: — Я быў першым чалавекам, бо без мяне нельга было-б з рабрыны Адама зрабіць Еву.
Інжынэр: — Не, я быў першым, дзеля таго, што без інжынэра нельга было-б пабудаваць сьвет з хаосу.
Камуністы: — Вы абодвы памыляецеся... Каб ня было камуністага, дык як стварыўся-б хаос?

Правільна

Вучыцель: — Янучок, скажы, як будзе у множным ліку фунт?
Янучок: — Адзін пуд, спадар настаўнік.

За ейнае здароўе

— Жонка Пятровіча цяжка хворая, а ён сядзіць так бястурботна у піўнушцы.
— Але ён кажа, што п'е за ейнае здароўе.

Нясьмелы

— Мой Юрка страшэнна нясьмелы. Я шчэ такога нясьмелага чалавека не спатыкала у сваім жыцьці.
— Дык як-жа ён змог ажаніцца?
— Быў настолькі нясьмелы, што не адважыўся адмовіцца.

Заплата

У краму прыйшла дзяўчына і пытаецца:
— Скажэце калі ласка, колькі каштуе мэтар шоўку?
— Адзін пацалунак, — адказвае жартаўлівы крамнік.
— Будзьце ласкавы, адмерайце мне 10 мэтраў, а рахунак аплаціць мая бабуня.